

PÉCSI EGYHÁZTÖRTÉNETI MŰHELY 3.

**KATOLIKUS EGYHÁZI TÁRSADALOM
A MAGYAR KIRÁLYSÁGBAN
A 17. SZÁZADBAN**

Kiadja a Történészceh Egyesület és a
META-Egyesület
7624 Pécs, Szent István tér 17.
7635 Pécs, Szurdok dűlő. 3/E. 1/3.

Jelen kötet a 2017. szeptember 28–29-én rendezett
egyháztörténeti konferencia előadásainak szerkesztett változata.

A kötet megjelentetését az NKA támogatta.

A borítón Pázmány Péter kazulája látható.
A fotót az Esztergomi Főszékesegyházi Kincstár
szíves engedélyével közöljük.

A kötetben található térképeket Nagy Béla készítette.

A kötetet szerkesztette:
VARGA SZABOLCS – VÉRTESI LÁZÁR

ISBN 978-615-00-3262-7

Műszaki szerkesztő: Vértesi Lázár
Felelős kiadó: Csibi Norbert, Varga Szabolcs

Pécs, 2018

TARTALOM

Előszó	9
--------------	---

Főpapság és „egyházi középréteg”

Tusor Péter: A (kora) újkori magyar egyházi archontológia és a kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvek	13
Fazekas István: Katolikus főpapok a központi hivatalokban a 17. században	49
Molnár Antal: Katolikus egyházi középréteg a Magyar-Horvát Királyságban a 17. században	67
Tóth Tamás: A megújulás szolgálatában	93
Tüskés Anna: Magyarországi klerikusok felsőfokú tanulmányai a 17. században	121

Szerzetesség a 17. századi Magyar Királyságban

Siptár Dániel: Sokszínűség vagy egységesség	143
Varga Imre Kapisztrán OFM: A ferences élet keretei a 17. századi Magyarországon	169
Kádár Zsófia: Jezsuitán a 17. századi Magyar Királyságban	183

Alsópapság a 17. századi Magyar Királyságban

H. Németh István: A rekatolizáció államigazgatási háttere a magyarországi szabad királyi városokban	241
Végh Ferenc: Katolikus lelkipásztorok a dunántúli végvárvárosokban a 17. század második felében	261
Mihalik Béla Vilmos: Az egri egyházmegye alsópapsága a 17. században	283

A katolikus művelődés szervezői és szereplői

Tóth Gergely István: Politika, történelem, műltszemlélet három 17. századi kanonok műveiben	297
Maczák Ibolya: Főpapi műveltség a 17. században Illyés András prédikációinak tükrében	315
Bartók István: "A tanítás édesítése és ékesítése"	329
Farmati Anna: A licenciátusok eszköztárából	337
Gábor Csilla: Katolikus devóciós gyakorlatok a 17. században	355
Névmutató	369

TUSOR PÉTER

A (KORA) ÚJKORI MAGYAR EGYHÁZI ARCHONTOLÓGIA ÉS A KÁNONI KIVIZSGÁLÁSI JEGYZŐKÖNYVEK

(PYBER, BALÁSFY, DRASKOVICH PÜSPÖKI
PROCESSZUSAINAK KIVONATAIVAL, 1612–1638)

A kora újkori (és az újkori) egyházi társadalomra irányuló átfogó kutatásokat ugyanúgy az alapoknál kell kezdeni a 21. században, mint ahogy az késő középkori viszonylatban történik. A probléma átfogó, és a magyar történettudomány egészét érinti. A hazai történetírás alapfeladatainak jó része tudniillik máig megoldatlan, ugyanis a pozitívizmus korának számos fontos kezdeményezése félbemaradt. Említsük itt meg csupán az *Országgyűlési Emlékeket*, amely már 1899-ben végzetesen elakadt az 1606-os évnél.¹ A jelentős akadémiai *grantok* ellenére még a 17–18. századi koronázó országgyűlések aktáinak kiadása sem valósult meg, és a jelek szerint egyelőre nem is valószínűsíthető. Pedig minden bizonnyal lehet találni olyan szűkítő szempontrendszert, ami alkalmazható az 1600 után mind tömegeesebbé váló iratanyag értelmes feltárására.² E tekintetben a korábban 3. osztályként az *Országgyűlési Emlékeket* is magába foglaló *Monumenta Hungariae Historica* 2012. évi felújítása fontos mozzanat. Marginális kritikaként említhető, hogy az egyetemes historiográfia történetében gyaníthatóan ez az egyetlen „*Monumenta*” elnevezéssel illetett sorozat, amely programja szerint „értekezéseket” (monográfiákat, disszertációkat, tanulmányköteteket), vagyis *par excellence* feldolgozásokat is közöl.³

¹ Az utolsó megjelent kötet: *Monumenta Hungariae Historica* 3. Szerk. KÁROLYI Árpád. (Monumenta Comititalia regni Hungariae 11. 1605–1606) Budapest, 1899.

² BENDA Kálmán elképzeléseit tehát érdemes lesz a megvalósíthatóság szempontjaival összhangba hozni. Vö. *A Magyar Országgyűlési Emlékek sorozat 1607–1790 közti részének szerkesztési és forrásközlési szabályzata*. Századok 108. (1974) 436–475. További irodalommal lásd még BESSENYEI József bevezetőjét: *Magyar Országgyűlési Emlékek 1646–1647*. Eger, 2017. 6–20., különösen 15 skk.

³ Vö. <https://tti.btk.mta.hu/105-kiadvanyok/koenyvsorozatok.html> (2018. 01. 24.)

Példaadó fontosságú az *Anjou-* és a *Zsigmond-kori Okmánytár*, amelyek folytatása külön akadémiai kutatócsoport feladata.⁴ E munkálatokhoz kapcsolódnak – Engel Pál eredetileg magánvállalkozásnak indult kezdeményezése⁵ továbbviteleként – a késő középkori világi és egyházi arcontológiai kutatások. Újabb eredményei már a 16. századig, egészen annak első harmadáig, pontosabban 1526-ig elérnek.⁶

Nem várható (el), hogy a magyar medievisztika e vonatkozásban – bár többször is indokoltan megteszi⁷ – átlépje az 1526-os határvonalat. Az egyházi archontológia folytatása a kora újkori és újkori egyháztörténetre irányuló kutatás feladata. (A világi archontológia kérdését itt nem érintjük.) Akként beszélni ugyanis egyházi társadalomról, hogy közben nincsen feltárva tudományos módszerességgel és alaposággal, kik, mikor, meddig és hogyan alkották, autentikusan nem lehet. Első lépésben tehát elengedhetetlen az archontológiai alapvetés. A kora újkorra és az újkorra szintűgy, ha nem még jobban érvényesek a késő középkori, 1440–1526 közötti magyar egyházi archontológia elkészítésének indokai, miszerint „sok forrás és feldolgozás áll rendelkezésünkre, ám rendszeres, teljességre törekvő forráskiadvány-sorozat”, illetve adattár nincsen, „ráadásul a szakirodalomban található adatok egy része – látszólag vagy ténylegesen – egymással is ellentétben áll”.⁸

Rövid számvetésünknek nem feladata, hogy teljes körű, katalógusszerű bibliográfiai felsorolást adjon. E nélkül is kimondhatjuk azonban, hogy a szóba jöhető barokk-kori munkák mára teljesen elavultak.⁹ Az egyes ordináriusok esetében csak

⁴ Vö. <http://medievalia.hu/zsigmondkori-okleveltar/a-sorozat-ismertetese/> – <http://medievalia.hu/anjou-kori-okleveltar/a-sorozat-ismertetese/> – <http://medievalia.hu/#> (2018. 01. 24.)

⁵ ENGEL Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457.* I–II. (História Könyvtár. Kronológiák – Adattárak 5.) Budapest, 1996.

⁶ C. TÓTH Norbert – HORVÁTH Richárd – NEUMANN Tibor – PÁLOSALVI Tamás: *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. I. Főpapak és bárók.* (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak) Budapest, 2016.; C. TÓTH Norbert: *Magyarország késő középkori főpapi archontológiája. Érsekek, püspökök, illetve segédpüspökeik, vikáriusaik és jövedelemkezelőik az 1440-es évektől 1526-ig.* (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai – Források, feldolgozások 27.) Győr, 2017.

⁷ Például C. TÓTH Norbert: *A magyar királyság nádora. A nádori és helytartói intézmény története 1342–1562.* Budapest, 2016. (akadémiai disszertáció)

⁸ C. TÓTH: *Magyarország késő középkori főpapi archontológiája... i. m. 8.*

⁹ SCHMITZ, Nicolaus: *Archiepiscopi Strigonienses compendio dati I–II.* Tyrnaviae, 1758.; Uő: *Episcopi Agrienses fide diplomatum concinnati I–II.* Tyrnaviae, 1768.; PRAY, Georgius: *Specimen hierarchiae Hungaricae: complectens seriem chronologicam archiepiscoporum et episcoporum Hungariae cum rudi dioecesium delineatione adiectis, si quae sunt peculiare, praerogativis, ut plurimum ex diplomatibus congestum. I: De archiepiscopatu Strigoniensi et ejus suffraganeis. II: De archiepiscopatu Colocensi et ejus suffraganeis.* Posonii–

kivételesen, és leginkább csak bizonyos korszakokra nézve rendelkezünk megbízható szakirodalommal,¹⁰ modernnek nevezhetővel pedig alig.¹¹ Ugyanez áll a káptalanokra,¹² továbbá a szerzetesrendekre.¹³ Az alsópapság vonatkozásában a helyzet még rosszabb.¹⁴ Az egyházmegyék schematizmusai leginkább a 19. század derekától kezdődően, vagyis aktuális adataik terén tartalmazznak megbízhatóbb információkat. Retrospektív közléseik sporadikusak és esetlegesek. Ritka kivétel ott akad, ahol folytak megfelelő egyházmegye-történeti alampublikumok.¹⁵ Mindennek következménye, hogy a kurrensnek tekinthető vállalkozások, mint például a Gergely–Balogh-féle adattár, még inkább a *Katolikus Lexikon* erősen ki lettek szolgáltatva az alapanyag minőségének.¹⁶ Romlott, egysíkú nyersanyagból a legjobb mesterszakács sem tud remekelni. A *Katolikus Lexikon* – sok erénye mellett – sajnos azt eredmé-

Cassovia, 1776–1779.; BAPTISTA RÓKA, Johannes: *Vita Vesprimiensium Praesulum*. Posonii, 1779.; KOLLER, Josephus: *Historia episcopatus Quinqueecclesiarum I–VII*. Posonii–Pesthini, 1782–1812. A 19. század következő évtizedeire sem jobb a helyzet: VURUM, Josephus: *Episcopatus Nitriensis eiusque praesulum memoria, cum ichonographicis tabellis exhibentibus priorem, ac modernam faciem castris, et civitatis*. Posonii, 1835.; és meglehetősen esetleges a PRAY-féle *Specimen* 19. századi parafrázisa is: MENDLIK Ágoston: *IX. Pius római pápa és a magyar püspöki kar, vagyis főpapok s egyháznagyok életrajzgyűjteménye*. Pécs, 1864.

- ¹⁰ BUNYITAY Vince: *A váradi püspökség története*. IV. S.a.r. MÁLNÁSI Ödön. Debrecen, 1935.; JUHÁSZ Kálmár: *A csanádi püspökség története (1552–1608)*. *A csanádi püspökség története (1608–1699)*. (Csanád-vármegyei könyvtár 28–29.) Makó, 1935–1936. (Vö. még LOTZ Antal: *A csanádi püspökség története (1699–1730)*. Szerk. ÁBRAHÁM István. Szeged, 2005.); SZARKA Gyula: *A váci egyházmegye és püspökei a török hódítás korában*. (Vác egyházmegye múltjából 4.) Vác, 1947.
- ¹¹ SUGÁR István: *Az egri püspökök története*. (Az egri főegyházmegye schematizmus 1.) Budapest, 1984.; *Esztergomi érsekek 1001–2003*. Szerk. BEKE Margit. Budapest, 2003. E munkák új keletű volta nem jelenti azt, hogy minden püspökéletrajz azonos színvonalú lenne. Tudományos és esztétikai szempontból is mérvadó: *Zagrebački Biskupi i Nadbiskupi*. Zagreb, 1995.
- ¹² Például a következő munkák kora újkori, újkori részei: KOLLÁNYI Ferenc: *Esztergomi kanonokok 1100–1900*. Esztergom, 1900.; BEDY Vince: *A győri székeskáptalan története*. (Győregyházmegye múltjából 3.) Győr, 1938.
- ¹³ Mindenekelőtt: *A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története*. I–XII. Szerk. ERDÉLYI László. Budapest, 1902–1916., különösen vol. IV–VI–B.
- ¹⁴ NÉMETHY Lajos: *Series parochiarum et parochorum Archi-Dioecesis Strigoniensis...* Strigonii, 1894. (vö. még BOJTOS Anita: *Az első esztergomi főegyházmegyei sematizmus [1647]*. [Magyar Herold. Series I. A katolikus megújulás forrásai 1.] Budapest, 2014.); CHOBOT Ferenc: *A váci egyházmegye történeti névtára*. I–II. Vác, 1915–1917. (a papság adatait a 2. kötet tartalmazza); PFEIFFER János: *A veszprémi egyházmegye történelmi névtára (1630–1950)*. (Dissertationes Hungaricae ex Historia Ecclesiae 8.) München, 1987.
- ¹⁵ *Váci egyházmegyei almanach Szent István milléneum évében*. Szerk. BÁNK József. Vác, 1970. 114 skk és 146 skk.
- ¹⁶ BALOGH Margit – GERGELY Jenő: *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992*. I: *Kronológia*. II: *Adattár*. (História Könyvtár; Kronológiai, adattárak 1. és 4.) Budapest, 1993–1996.; *Magyar Katolikus Lexikon*. I–XV. Szerk. DIÓS István – VICZIÁN János. Budapest, 1993–2010. (online: <http://lexikon.katolikus.hu/>)

nyezte, hogy ha valaki, például Schmitt Miklós vagy Pray György a 18. században elrontott egy adatot, akkor az kihalás helyett a 21. századra is tovább öröklődött.¹⁷

A középkorkutatással összevetve szemlélatomást nehezíti a helyzetet, hogy nincsen és nem is várható olyan központi adatbázis, mint a Borsa–Rácz-féle regesztagyűjtemény.¹⁸ A kezdeményezés folytatása 1570-ig a protestáns reformáció évfordulójának égisze alatt csupán némi könnyebbséget jelent. A kora újkori és újkori átfogó magyar egyházi archontológia összeállítása a sajátos magyar államegyházi berendezkedésnek köszönhetően mégsem lehetetlen vállalkozás. A Habsburg-berendezkedés kiépülésével párhuzamosan létrejövő központi kormányzervek iratanyaga ugyanis bőségesebben és hiánytalanabban ránk maradt az országos levéltárban. Gondolunk itt mindenképp előbb a bécsi udvari magyar kancellária szóba jövő sorozataira. Leginkább *Libri Regii* (A 57) és *Conceptus Expeditionum* (A 35). Valamint a magyar (pozsonyi) kamara regisztratóriájának állagaira. Mindenekelőtt: *Expeditiones Camerales* (E 15), *Benignae Resolutiones* (E 21) és *Litterae ad Cameram Exaratae* (E 41). Továbbá a 18. századtól a helytartótanácsi levéltárra.¹⁹ A bécsi lelőhelyek közül az *Ungarische Akten* a 17. század elejéig meghatározó. A *Hofkammerarchiv*, *Hoffinanz Ungarn* viszont a kamarai igazgatás teljes megléte idejére megkerülhetetlen,²⁰ miként 1867 után a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1. ügyosztályának irattermelése is.²¹

¹⁷ Szemléletes példa Lippay György sosemvolt pécsi püspökségének kérdése. Vö. SCHMITTH: *Archiepiscopi Strigonienses... i. m.* 129.; SUGÁR: *Az egri püspökök... i. m.* 309.; további példák (PFEIFFER stb.): <http://lexikon.katolikus.hu/L/Lippay.html>. A hibát Koller József a 19. század elején kijavította, és bizonyította, hogy Lippay sosem volt pécsi püspök (KOLLER: *Historia episcopatus VII... i. m.* 6–7, d. jegyzet). Bár a pécsi schematizmusok ezért rendre mellőzik Lippay említését, az adat rendületlenül tovább él.

¹⁸ A *Középkori Magyarország Levéltári Forrásainak Adatbázisa* (<http://mol.arcanum.hu/dldf/opt/a150506htm?v=pdf&a=start>) (2018. jan. 27.); A *Középkori Magyarország Levéltári Forrásai*

¹⁹ A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (MNL OL) fentebb említett kancelláriai és kamarai állagának repertóriumaira: <http://www.leveltariportal.hu/id-76-segedletek.html>. Eger (majd Munkács) viszonylatában külön figyelembe kell venni a Szepesi Kamara parallel állagait is. Vö. Szűcs Jenő: *A szepesi kamarai levéltár 1567–1813*. (Magyar Országos Levéltár kiadványai I. Levéltári leltárak 7.) Budapest, 1990.

²⁰ FAZEKAS István: *A Haus-, Hof- und Staatsarchiv magyar vonatkozású iratai*. (Magyar Országos Levéltár kiadványai I. Levéltári leltárak 10.) Budapest, 2015. 491 skk (a 19. századra a Kabinettsarchiv iratai is figyelembe veendőek, uo., 377 skk). A *Hofkammerarchiv Hoffinanz Ungarn* kutatására a bécsi magyar levéltári delegáción készül, a 17. század végénél tartó kéziratok cédulamutató használható. A Bécsből kiszolgáltatott iratok számos eredeti főpapi kinevezési dokumentumot tartalmaznak. (<https://hungaricana.hu/hu/adatbazisok/a-kozepkori-magyarorszag-leveltari-forrasai/>).

²¹ Vö. BERESZTÓCZY Miklós: *A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Katolikus (1.) ügyosztályának története (1867–1947)*. Budapest, 1947.

E fondok segítségével, „mindössze” néhány központi levéltári egység módszeres feltáráásával összeállítható a királyi kinevezést nyert egyházi méltóságviselők pontos és hiteles, gyakorlatilag hiánytalan méltóságsora a püspököktől, választott püspököktől a javadalmas és címzetes apátokig, prépostokig, illetve káptalani nagyprépostokig, Mária Terézia korától pedig a székes- és társaskáptalani kanonokokig bezárólag. A kamarai igazgatási iratanyagnak köszönhetően a halálozási dátumok is pontosan meghatározhatóak.²² A magyar királyi főkegyúri jog, ez az egyház- és politikatörténeti világkuriózum, amelynek mind kiterjedtebb gyakorlása annyi vitára adott alkalmat a római Szentszékkal, és amely máig kiváltja a kánonjogászok rosszálló csodálkozását, a módszeres és kivitelezhető történeti kutatás és megismerés kulcsává válhat.²³

Tulajdonképpen ugyanúgy, mint a növekvő pápai centralizációnak és profeszionalizálódó bürokratizációnak köszönhetően a római Kúria különféle gyűjteményei.²⁴ Mindenekelőtt a konzisztoriális levéltár, amire alapozva a mai napig a térben és időben legkiterjedtebb – mondhatni mindinkább globalizált – monumentális archontológiai kiadványsorozat, a *Hierarchia Catholica* (HC) létrejöhett.²⁵ Egyedül talán magyar viszonylatban mondható el, hogy az itt található adatsorok nem relevánsak. A pápai kinevezés (pontosabban *provízió*) gyakran évekkal később kelt, mint a királyi, vagy meg sem született, mivel az illető főpap már továbblépett egy másik, rangosabb székre, esetleg még a bullák kiállítása előtt elhalálozott. Az egyházmegye kormányzását a királyi kinevezést követően szinte azonnal átvették – már amennyiben az udvar nem hagyta üresedésben az

²² És jól rekonstruálhatóak úgy az adott időszakbeli anyagi viszonyok, mint a főpapváltás körülményei. Erre most külön nem térünk ki.

²³ A magyar királyi kegyúri jog klasszikus feldolgozása: FRANKÓI Vilmos: *A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig*. Budapest, 1895.; újabb összegzés, további szakirodalommal: TUSOR, Péter: *The Papal Consistories and Hungary in the 15th–16th centuries. To the history of the Hungarian Royal Patronage and Supremacy*. Budapest–Rome, 2012.

²⁴ Pápai centralizáció alapvető monográfiája: PRODI, Paolo: *Lo sviluppo dell'assolutismo nello Stato Pontificio. I: La monarchia papale e gli organi centrali di governo*. Bologna, 1968., különösen 87–107. További irodalommal: TUSOR, Péter: *The Baroque Papacy 1600–1700*. Viterbo, 2016. 26 skk.

²⁵ „*Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi, sive, Summorum Pontificum, S. R. E. Cardinalium, Ecclesiarum Antistitum series, e documentis tabularii praesertim Vaticani collecta, digesta, edita... (1198–1922) I–IX*”. Eds. EUBEL, Conradus – VAN GULIK, Guilelmus – GAUCHAT, Patritius – RITZLER, Remigius – SEFRIN, Priminus – PIETA, Zenon. Monasterii–Patavii, 1913–2002. A kezdetben müncheni, majd padovai kiadású sorozat köteteinek tételes felsorolása: https://it.wikipedia.org/wiki/Konrad_Eubel.

adott széket. Nemcsak a királyi kamara iktatta be őket a javadalomba – mely aktusnak rendszerint az érseki, püspöki palota volt a helyszíne – hanem a káptalan jelenlétében a székesegyházi intronizációra is sor került. Vagyis a magyar főpapok az állami kinevezés birtokában mintegy a 18. század derekáig nemcsak *in temporalibus*, hanem *in spiritualibus* is megkezdték egyházmegyéjük igazgatását, utóbbit, ha már felszentelt püspökök voltak, teljes körűen.²⁶

A javadalom tekintetében közvetlenül a – Szent István-i egyházalapításig visszavezetett – főkegyúri jogosítványokra hivatkoztak. Jelesül, hogy a birtokok mint királyi adományok, állami eredetű tulajdont képeznek. Ezek már a 15. századtól széküresedés esetén állami kezelésbe kerültek hosszabb-rövidebb időre.²⁷ Az egyházi joghatóság átvételére a „Rómától való távollét” szolgált kánonjogi érvül; illetve hogy a kánoni kivizsgálás elindításával már megkezdődött a bullaszerzés folyamata. Utóbbi szempontok nem voltak relevánsak a kutatás számára, pedig valóban hatékony érvül szolgáltak. Egyúttal azt is megmagyarázzák, miért van annyi félbehagyott kánoni kivizsgálási eljárás. A processzust az új helyen újraindították, mely javadalom kapcsán – ha már karrierje tetőpontjaként értékelte – az érintett prelátus le is zárta az eljárást és megszerezte bulláit.²⁸

²⁶ Az összetett magyar államegyházi gyakorlatra és vissza-visszatérő kifogásolásukra Róma által számos példa található minderre Fraknói imént idézett kegyúri munkájában, és Galla alább említésre kerülő processzus-tanulmányában, továbbá ugyancsak Fraknóitól: *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékekkel*. III. Budapest, 1903. helyenként. Az egyházmegyéek üresedésben hagyásával a 16. század második fele után a jozefinizmus és a posztjozenizmus élt előszeretettel. – Az egyházmegyéek igazgatásának, a javadalom átvételének 19–20. századi gyakorlatával Tóth Krisztina foglalkozik. Eddigi eredményeit lásd például: *A szombathelyi egyházmegye Grósz József egyházkormányzása idején (1936–1944)*. (Collectanea Studiorum et Textuum I/2.) Budapest, 2015. helyenként.

²⁷ Bár például még a 17. század második felében is mélyreható konfliktusokat okozott a pápaság és a francia monarchia között az üresedésben lévő javadalmak jövedelmeinek állami felhasználása (regálé-vita), magyar viszonylatban már a Luxemburgi Zsigmond uralkodásának évtizedeitől (1387–1437) Róma érdemben nem tudta behajtani az interkaláris jövedelmeket, és a török elleni védekezés okán nem is erőltette ezt.

²⁸ „... legelsőben de usu iurisdictionis nostrae, mellyet usurpálunk mihelen Őfelsége conferálja az püspökségeket: és ebben jól considerálja kegyelmed, hogy semmi quæstiót ne kellésék moveálnunk, mert ebben etiam sacros canones habemus faventes ob necessitates ecclesiarum, igen messzi lévén Romatul.” Lósy Imre Lippay Györgyhöz, Nagyszombat 1640. jan. 3. Primási Levéltár, Archivum Saeculare, Act. radicalia, capsza X, 9. cs., 279–282. fol. Az esztergomi érsek e felfogását már korábban közölte a bécsi apostoli nunciussal: „Utor quidem beneficio sacrorum canonum in administratione ob necessitates et ob id, quod longe dissitus sum a curia Romana, coeterum nolo esse in mora, quin procurem confirmationem ac consecutionem pallii.” Levele Malatesta Baglionihöz, Nagyszombat, 1637. máj. 15. Archivio Segreto Vaticano (ASV), Archivio della Nunziatura

Az élelmes megoldást itt nem kívánjuk értékelni, csupán annyit jegyzünk meg, hogy már a kortárs katolikus világiak, például Esterházy Miklós kritikáját is ki-váltották.²⁹ Egyúttal azonban igen fontos mozzanat a magyar királyi egyházfőség hangoztatása, és a jogvédő, jogfenntartó attitűd, miszerint a török elleni védelmi kiadások okán a magyar egyház szerzett joga az illetékmentes, vagy legalábbis mérsékelt római bullaexpedíció, ami pontifikátus-, vagy protektorváltások alkalmával vissza-visszatérő konfliktus forrása volt a magyar–szentszéki kapcsolatoknak.³⁰ A mi szempontunkból jelen esetben a lényeg az, hogy a középkori egyházi alaparchontológia folytatása azért is elengedhetetlen, mert a nemzetközi tudományosságban nagyjából téves, illetve hiányos adatok, a történeti valósággal nem korreláló dátumok kerültek feltárássra, és a HC alaplíra jellegének köszönhetően kerülnek átvételre újra és újra.³¹ Következésképpen a *Hierarchia Catholica Hungarica* 1526–1918 összeállítása a magyar történettudomány és egyháztörténeti kutatás számára nemzetközi összefüggésben is elsőrendű feladat és lehetőség. 1918 után az archontológiai alapadatok terén talán már elégséges az egyházmegegyei és még inkább az országos schematizmusokra hagyatkozni.³²

in Vienna, n. 64. s.f. – A processzus megindításokra Darskovich György szemléletes példáját idézzük, aki 1628-ban lett pécsi püspök, 1630-ban áthelyezték a váci, 1635-ben a győri székre. Bulláit Pécsre már 1629-ben megkapta (HC IV 290). Vácra a kánoni kivizsgálást 1631-ben, Győrre 1637-ben indította meg (lásd az alább közlésre kerülő jegyzőkönyv-kivonatokat), utóbbit sem fejeztette azonban be, mert mindvégig esztergomi vagy kalocsai előléptetésére várt, mindhiába. Kalocsai érseki ambícióira: TUSOR Péter: *Nemzeti zsinat*, 1648. *Katolikus rendi autonómiatörekvés a kora újkori Magyarországon*. In: *Katolikus zsinatok és nagygyűlések Magyarországon a 16–20. században*. Szerk. BALOGH Margit – VARGA Szabolcs – VÉRTECSI László. (Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis 10.) Budapest–Pécs, 2014. 69–130. 96 s.kk és 102.

²⁹ Esterházy kritikájára – mellyel behatóbban is fogunk foglalkozni – egyelőre lásd: TUSOR, Péter: *Synoden in Ungarn in der frühen Neuzeit*. In: *Begegnung der Kirche in Ost und West im Spiegel der synodalen Strukturen*. Festschrift für Petar Vrankić zum 70. Geburtstag. Hg. GROHE, von J. – WURST, G. – STRIKA, Z. – FISCHER, H. Sankt Ottilien, 2017. 331–353., 344 s.kk.

³⁰ A ki-kiújuló konfliktusokra lásd imént a 23. és 26. sz. jegyzetben idézett irodalmat, valamint TUSOR, Péter: *Episcopal Crisis in the Hungarian Episcopate*. In: *Il Papato e le Chiese locali – The Papacy and the local Churches*. (Studi di Storia delle Istituzioni Ecclesiastiche 4.) Viterbo, 2014. 147–166.

³¹ Így számos esetben PIUS BONIFATIUS GAMS a HC-ben is hivatkozott, sokszor hiányos, illetve pontatlan adatai az irányadóak: *Series episcoporum Ecclesiae catholicae quotquot innotuerunt a beato Petro apostolo*. Ratisbona, 1873.

³² *A katolikus Magyarország 1001–1901*. I–II. Szerk. SZIKLAY János. Budapest, 1902. (a mű első fele nívós történeti, intézménytörténeti fejezetekből áll, a második fele országos schematizmus); *Magyar Katolikus Almanach* 1927. Budapest, 1927. (stb.). – E vállalkozás az 1918-as záróévszámmal igazodna a HC utolsó megjelent kötetének 1922-es terminusához: *A pontificatu Pii pp. X (1903) usque ad pontificatum Benedicti pp. XV (1922)*. Ed. PIETA, Zenon. Patavii, 2002.

Egy ilyen vállalkozás véghezvitele csak széleskörű, a különféle hazai egyháztörténeti műhelyek koordinált összefogásával, közös pályázati keretben valósítható meg, kiváltképpen egy központi, a püspöki kar által alapított és fenntartott egyháztörténeti intézet hiányában. Az országos fondok archontológiai feltárása természetesen csak a kutatás első szakaszát jelenti, és kizárólag az egyházi társadalmi piramis felső, a királyi adományozású javadalommal rendelkező részének körülhatárolására alkalmas. Az archontológia proszopográfiai jellegű horizontális bővítése, illetve vertikális növelése újabb és újabb alsó szintek bevonásával a helyi, leginkább egyházmegyei, szerzetesrendi gyűjtemények köré szerveződő műhelyek feladata. Az életút fontosabb állomásait és fejezeteit is magában foglaló proszopográfiai eredmények összehasonlító elemzése már alkalmas lehet egy mind kevésbé statikus, és egyre inkább dinamikus kép felvázolására a kora újkori és újkori egyházi társadalomról. Még inkább elmondható ez a bőségesebben fennmaradt misszilis, levelezésanyag kutatásba történő bevonása esetén, legyen szó akár klerikusok egymás közötti, vagy világiakkal folytatott *correspondentiájáról*.³³ Külön szempont lehet a különféle karriertípusok vizsgálata, az episzkopátus tagjai közé kerülés számos esetben jól dokumentált módozatainak feltárása.³⁴

Míg a feladatok, lehetőségek számbavételénél célszerű az évszázadok szerinti tagolás,³⁵ a kutatás előrehaladtával lehet és kell majd a megfelelő korszakolást kialakítani. Az archontológiai alpmunkálatoknak a lehető legnagyobb intervallumot kell átölelniük, és nem csak a királyi adományozású egyházi tisztségek esetében. A periodizáció mellett külön problémát jelent az egyházi társadalom alulról történő lehatárolása, ami első pillantásra talán meglepő módon korszak-

³³ Az e téren mutakozó kimeríthetetlen távlatokra bizonyáguul szolgálnak például a Prímási Levéltár különféle fondjai. Vö. *Archivum Ecclesiasticum Vetus*. Szerk. FODOR Nóra – SZÖNYI Tamás. Esztergom, 2012.; *Archivum Saeculare I: Acta Radicalia et Protocollaria*. Szerk. GÁLFY Zsuzsanna – HEGEDŰS András – TÓTH Krisztina. (Útmutató az Esztergomi Prímási Levéltárhoz 3.) Esztergom, 2001. Szép számmal találunk eredeti kinevezési iratokat is, például az Act. rad., Classis A sorozatban (uo., 17 skk).

³⁴ Az ez irányú vizsgálatok távlataira mintaszerűen mutatja FAZEKAS István tanulmánya: *Kivételes karrier? Szempontok Széchényi György esztergomi érsek pályafutásához. A reform útján. A katolikus megújulás Nyugat-Magyarországon*. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 20.) Győr, 2014. 53–66.

³⁵ Lásd a jelen kötetet és az előző konferencia tanulmánykötetét: *Egyházi társadalom a Magyar Királyságban a 16. században*. Szerk. VARGA Szabolcs – VÉRTESI Lázár. (Seria Historia Dioecesis Quinque-eccliesiensis XVII.) Pécs, 2017.

konként eltérő is lehet. Katolikus tekintetben gondolkodva viszonylag könnyűnek tűnik a történeti definíció: mindazon személyeket tekinthetünk az egyházi társadalom tagjainak, akikről az egyháznak egyházi szolgálatuk fejében, vagy erre történő felkészítés (tanulmányok, noviciátus) céljából eltartási kötelezettsége volt. E rétegnek a világitól elkülönülő öltözék (habitus) viselésére volt lehetősége/joga, illetve kötelezettsége. Történeti körülhatárolásunk tulajdonképpen valamivel tágabb kört jelent a kánonjogi meghatározásnál, amely a klérushoz tartozást a tonzúra felvételéhez, a szerzetességhez történőt pedig az egyszerű fogadalom letételéhez köti,³⁶ hiszen – ha empirikus alapokon is – tágabb és a valós társadalmi szerephez, funkcióhoz legközelebb álló meghatározást ad.

A képlet ennél még bonyolultabb, hiszen a mindenkori teológiai felfogás szerint Krisztus egyházának minden megkeresztelt ember a tagja, tehát a laikusok is. Az ekkleziológiai megközelítést alapul véve az államegyháziság, a kötelező felekezethez tartozás évszázadaiban, vagyis végig a kora újkorban és az újkor jó részében elválaszthatatlan lenne az egyházi társadalom vizsgálata a világiétól (és tulajdonképpen a középkorban is.) Így azonban az egyházi társadalomnak, mint olyannak a kutatása okafogyottá válna, és teljesen feloldódna az általános társadalomtörténetben. Mindazonáltal a „klerikus egyházi társadalom” és a „laikus egyházi társadalom” megkülönböztetése és interaktív vizsgálata nem teljesen indokolatlan. E téren három vonatkozásban érdemes opcionálisan, és talán leginkább a kutatás későbbi szakaszában alkalmazandó kritériumrendszert felállítani.

1. A közös közjogi megnyilvánulások, politikai érdekképviselet összefüggésében. Gondolunk itt a 17. század első felében, 1608–1648 között az országgyűlésen, az uralkodóhoz intézett felterjesztésben különösen aktív *Status Catholicus*ra, amelyben meghatározó volt a fő- és kiváltképpen tisztviselő középnyemes laikusok – és leginkább informálisan feleségeik – jelenléte, aligha elválaszthatóan a protestáns interkonfesszionális hatástól.³⁷ Szerepének, működésének monografi-

³⁶ Vö. például BÁNK József: *Egyházi jog. Az egyházi alkotmányjog alapjai*. Budapest, 1958. 5–8.

³⁷ A klerikus és laikus katolikusok közös fellépésre például az esztergomi érsek szék betöltése, és pedig Pázmány Péterrel történő betöltése érdekében: Tusor Péter: *Pázmány, a jezsuita érsek. Kinevezésének története, 1615–1616*. (Mikropolitikai tanulmány). (CVH I/13) Budapest–Róma, 2016. 37–43.

kus bemutatása a diétakutatástól függetlenül is fontos,³⁸ habár van egy olyan sejtésünk, hogy az 1648-as nemzeti zsinatot követően a korabeli felfogásváltozással párhuzamosan egyre inkább egyenlőséjlet tehetünk a *Status Catholicus* és a közép/felső-klérus között, méghozzá egészen a 19. századi katolikus autonómia-mozgalom megjelenéséig.³⁹

2. A kegyurak, továbbá a különféle vallási társulatokban, konfraternitásokban, később egyesületekben, népfőiskolai majd lelkeségi mozgalmakban, bázisközösségekben, harmadrendekben aktívan és rendszeresen résztvevő, továbbá jelentősebb fogadalmi létesítményeket, alapításokat, ajándékokat, rendszeres miseintenciókat tevő laikusok – korszakonként változó kutathatóságú – köre. Vizsgálatuk legalább statisztikai adatolás, illetve esettanulmányok szintjén az eddigi eredményeknél átfogóbban kívánatos.⁴⁰ A 20. századtól mindezt kiegészítve az egyháztanácsosok körével, szerepével, illetve ezt megelőzően 1848/1867-től az autonómia-mozgalom, a politikai katolicizmus és a keresztényszocializmus társadalomtörténeti megközelítésű kutatásával.⁴¹

3. Az egyházi alkalmazásban állók népes köre: kántorok, tanítók, sekrestyések, püspökségi, apátsági, prépostsági, plébániai munkatársak, alkalmazottak (kiterjesztőleg értelmezve az egyházi birtokok alkalmazottai is). A határvonalat a

³⁸ Mint ahogy erdélyi vonatkozásban megtörtént, ahol is szerepe az állam protestáns jellege miatt eltérő és még fontosabb volt. Vö. Sas Péter: *Az Erdélyi Római Katolikus Státus*. Egyháztörténeti Szemle 3. (2002) 66–73.

³⁹ 1648-ban a *status ecclesiasticus* saját belső autonómiát követelt a rendi dualizmuson belül, a kikapintható trend az egyházi rend elkülönülése a világitól, ami szembetűnő különbség a 17. század első évtizedeinek klerikusokat és laikusokat egyaránt magába foglal Katolikus Státushoz képest. Vö. Tusor: *Nemzeti zsinat... i. m.* különösen 78–80 és 88 (ahol az államhatalommal szembeni önkormányzati törekvéseken van a hangsúly, de mindezek nyilvánvalóan horizontálisan is értelmezhetőek). – A kötetet előkészítő konferencián hosszabban is szóltunk a királyságbeli *Status Catholicus* szerepéről, lásd <https://www.youtube.com/watch?v=IDwnPHUiUa4>. Előadásunkban elfogadhatónak véltük, ha 1648 után „egyházi társadalom” címszó alatt legalább a klérus átfogó kutatására sor kerül, amit minimális programként most is így gondolunk. A katolikus autonómiamozgalomra: ADRIÁNYI Gábor: *Documenta Vaticana. Vatikáni okmányok a magyar katolikus autonómiáról 1891–1920*. (Dissertationes Hungaricae ex Historia Ecclesiae 18.) Budapest, 2012.; valamint NÁDORI Barbara: *A katolikus autonómia történetéhez. A II. autonómia-kongresszus 9-es albizottságának működése és az erre tett püspöki észrevételek* (1898). Új Magyar Sion 4. (46) (2010) 201–232.

⁴⁰ Elégségesnek véljük, bárminemű felsorolás helyett csupán általánosságban utalunk KÁDÁR Zsófia, BALOGH Margit, GIANNONE András, HORVÁTH Gergely Krisztián stb. munkáira.

⁴¹ Az autonómia-mozgalomra lásd az imént, a politikai katolicizmusra elsősorban GERGELY Jenő vizsgálatait.

II. Vatikáni Zsinattal (1962–1965) érdemes meghúzni, ezt követően jelenleg a vallásszociológia a vizsgálatokban kompetens diszciplína.⁴²

A magyar egyházi társadalom átfogó kutatásának van létjogosultsága és realitása, sőt vatikáni kutatások és az egyházmegye-történet mellett a magyar egyháztörténet mint tudomány központi feladata. Indokoltan szentel tehát a Pécsi Egyháztörténeti Intézet többéves konferenciasorozatot a témának.⁴³ Az is nyilvánvaló, hogy e munkát a helyi, egyházmegyei műhelyek mellett megfelelő költségvetési és pályázati forrásokból csakis egy központi egyháztörténeti intézet, vagy ennek hiányában egy egyháztörténeti társaság/társulat láthatja el,⁴⁴ aminek előkészítése a 2014 óta megrendezésre kerülő országos találkozók, egy szintén Pécsről indult kezdeményezés opcionális célja lehet. Tulajdonképpen mintául a két világháború közötti időszak szolgálhat, ahol a virágzó egyházmegyei műhelyek (lásd a ... *Egyházmegye Múltjából* sorozatokat)⁴⁵ mellett a Szekfű Gyula kezdeményezésére létrejött a *Magyar Egyháztörténeti Munkaközösség* és fóruma a *Regnum Egyháztörténeti Évkönyv* működött.⁴⁶ A lényeg – meglátásunk szerint – a szakmai professzionalizmuson és a kutatás tárgyának, céljának és intézményi háttérének kifejezett katolikus jellegén van. Ez a megvalósíthatóság és a finanszírozhatóság szempontjából megkerülhetetlen. A nem felekezet-specifikus egyháztörténeti kutatás számára már rendelkezésre állnak különféle fórumok.⁴⁷

*

Az imént leírtakat *nem* a programadás igénye, a kutatás irányainak és határainak öncélú kitézése indokolta, hanem egy hosszú idő óta alapozott és az elkövetkező években megvalósítani tervezett vatikáni projekt illeszkedési pontjainak kijelölése, valamint helyi értéke meghatározásának igénye. Ez a projekt a magyar vo-

⁴² Utalunk itt mindenképp először ANDRÁS Imre és KAMARÁS István, TOMKA Miklós és BÖGRE Zsuzsanna publikációira.

⁴³ Az intézet vállalkozása civil formában a Pécsi Egyháztörténeti Műhelyben folytatódik.

⁴⁴ Akár a katolikus egyetemhez, akár közvetlenül a püspöki karhoz – példának okáért a katolikus közgyűjteményi központhoz – kapcsolódva.

⁴⁵ Például Vác, Veszprém és Győr esetében.

⁴⁶ Vö. https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/MTA_Regnum/.

⁴⁷ Mindenekelőtt az *Egyháztörténeti Szemle* (<http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/>), és az egyetemen színvonalú *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* (<http://epa.oszk.hu/00500/00577/ismerteto.html>)

natkozású kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvek személyi anyagának, a püspökjelölthez vonatkozó tanúvallomások és a vonatkozó mellékletek módszeres feltárása és közreadása. Mint ismeretes, a 15. századi előzményekre visszamenő eljárást a Trienti Zsinat (1545–1563) intenciói alapján 1591-ben XIV. Gergely szabályozta és tette a pápai centralizáció, valamint a püspökök központú trienti reformkatholicizmus megvalósításának egyik hathatós eszközévé. A kánonjogilag aprólékosan szabályozott folyamat eredménye a közjegyzői hitelesített jegyzőkönyv, amelynek megléte nélkül konzisztoriális javadalom nem volt adományozható. A jegyzőkönyv több bíboros (*Capita Ordinum*) általi hitelesítése és az illetékes bíboros (leginkább az adott ország protektora) irodájában készített és a pápának valamint a Szent Kollégium tagjainak történő megküldése nélkül az adott egyházmegye, fontosabb apátság, prépostság kánoni betöltése a titkos konzisztórium (XIII. Gergelytől már két konzisztórium) napirendjére sem kerülhetett. A cél elsődlegesen az új főpapok hithűségének és alkalmasságának biztosítása volt. A kánonjogi posztulátum-jelleget mutatja, hogy az uralkodói (állami) kinevezettek, illetve a káptalanok által választott ordináriusok mellett a közvetlen pápai adományozás (*liberae collationis*) alá eső püspökségek esetében is lefolytatták, kivételt csupán a missziós püspökök jelenthettek.⁴⁸

A jegyzőkönyvek nemcsak a kuriális döntéshozatal számára biztosítottak információkat a leendő apostolotudokról és a vezetésükre bízott intézményekről, hanem a történeti kutatás számára is értékelhető, olykor egyedi, hiánypótló adatokat nyújthatnak. A nemzetközi kutatás már a 19. század végén felfigyelt rájuk, és az érdeklődés azóta is töretlen.⁴⁹ Magyar részről Hevenes Gábor egészen páratlan módon már a 18. század elején készített kivonatokat a bécsi nunciatúra *Am Hof*-beli palotájában őrzött processzusokról.⁵⁰ Nyomtatásban Péterffy Károly zsinattörténeti és Koller József pécsi egyházmegye-történeti kötetekben találkozunk

⁴⁸ A kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvekről újabban: TóTH Tamás: *A 18. századi magyar püspöki processzusok a Vatikáni Titkos Levéltárban 1711–1780*. In: Magyarország és a római Szentszék. II. Vatikáni magyar kutatások a 21. században. (CVH I/15; Szerk. TUSOR Péter – SZOVÁK Kornél – FEDELES Tamás) Budapest–Róma, 2017. 317–336.

⁴⁹ Részletesen lásd TUSOR Péter: *Magyar püspökök kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvei 1605–1711 (Historiográfia és projektterv)*. In: Magyarország és a római Szentszék II. i. m. 243–316. 243 skk.

⁵⁰ Nunciatúrai másolatai: Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtára, Kézirattár, Collectio Hevenesiana, vol. 41. fol. 1–197.

először innen származó adatokkal.⁵¹ Több magyar főpap néhány napra pontos életrajzi adata innen került a lexikográfiai köráramlásba. Fraknoi Vilmosék még nem fordíthattak különösebb figyelmet a jegyzőkönyvekre, hiszen azok Rómában csak 1907–1908-tól lettek kutathatóak. Az 1930-as és az 1940-es években ugyanakkor a magyar tudományosság Vanyó Tihamérnak és Galla Ferencnek köszönhetően egyaránt az élen járt a 20. századi konzisztoriális kutatások recepciójában és megvalósításában.

Vanyó nem csak áttekintette a processzusok szisztematikus feltárásában úttörő munkát végző Louis Jadin eredményeit, hanem egyúttal a magyar vonatkozások is vázolta, és a teljes konzisztoriális anyagra beható rálátása volt.⁵² Már ő lefektette a szükséges forrásértékelés, -értelmezés és kritika alapparamétereit. Jelesül, hogy a mind erősebb formalizálódás, a már uralkodói kinevezéssel rendelkező püspök javára egybehangzóan pozitív – sokszor a tanúk által egyeztetett – vallomásokból is, kellő kritikai eljárással, történetileg értékes adatok nyerhetőek ki. Ugyanitt hangoztatta, hogy a HC csupán részlegesen aknázza ki azok anyagát. Emellett lándzsát tört az anyag kivonatos közlése mellett.⁵³

A bencés szerzetes mellett, sőt előtte a processzusok kutatásának meghatározó alakja Galla Ferenc volt. A váci egyházmegyes pap szórványos adatközlései mellett,⁵⁴ a processzusoknak külön, metodikailag megalapozott közleményt szentelt. A „*Püspökjelöltek kánoni kivizsgálásának jegyzőkönyvei a vatikáni levéltárban. A magyar katolikus megújulás korának püspökei*”⁵⁵ című munkája annak bizonyossága, hogy a hazai tudományosság Jedin eredményeinek korai recepciója mellett az elsők között volt képes a forrásanyag átfogó és módszeres feltérképezésére. És nem csak a tervezetések, írásztalfiókban maradt kutatási eredmény formájában.

⁵¹ PÉTERFFY, Carolus: *Sacra concilia ecclesiae Romano-catholicae in regno Hungariae celebrata*. I–II. Vienne–Posonii, 1742.; KOLLER: *Historia episcopatus... i. m.* helyenként. A szerzők kifejezetten hivatkoznak a jegyzőkönyveket.

⁵² Századok 70. (1936) 445–450.; Századok 72. (1938) 87–89.

⁵³ Vö. már korábban: VANYÓ Tihamér: *Püspöki jelentések a Magyar Szent Korona országainak egyházmegyéiről 1600–1850.* (Monumenta Hungariae Italica 2.) Pannonhalma, 1933.; önálló kötetként publikálta a *Bécsi nunciások jelentései Magyarországról 1666–1683.* (Pannonhalmi Főiskola Könyvei 3.) Pannonhalma, 1935.; *A bécsi pápai követség levéltárának iratai Magyarországról 1611–1786.* (Fontes Historiae Hungaricae Aevi Recentioris) Budapest, 1986.

⁵⁴ Például *Harmincikilenc kiadatlan Pázmány-levél.* (Olaszországi Magyar Oklevéltár) Vác, 1936. helyenként.

⁵⁵ Levéltári Közlemények 20–23. (1942–1945) 141–186. (klny. 11–46.)

Munkájában Galla a konzisztoriális sorozat inventárium-szerű felsorolását hozza 1601–1768 között, megadva a pontos jelzetet, az eljárás lefolytatásának évét, hónapját, a tanúk nevét és foglalkozását. A datáriai sorozatból – a konzisztoriális levéltár mellett a jegyzőkönyvek másik fő vatikáni lelőhelye – nem hoz anyagot, azt még kutatandónak nevezi.⁵⁶ A jegyzék némileg hiányos, nem tudható miért. Mivel a bécsi nunciatura fogalmazványait, töredékeit még nem ismerhette (bár már Rómában őrizték őket, de rendezetlenül), Galla listája mostanra teljesen elavult.⁵⁷ Egyáltalán nem állítható ez közleménye történeti bevezetőjéről, amely az akkor kurrens nemzetközi kutatás – Ritzler által a fentebb leírt módon javított hibáinak – átvételét leszámítva máig hatóan megfelelő és színvonalas megfogalmazása az eljárás lefolytatásának, sajátosságainak, a jegyzőkönyvek forrásértékének. Szabatosan összefoglalja az eljárás kialakulásának történetét, ismerteti az eljárásrendet, részletesen szól a nunciaturai ügymenetről, kik a tanúk, honnan verbuválódnak, bemutatja a kérdőpontokat és a mellékletek jellegét, szerepét, a záradékolás módját.⁵⁸ Szó szerint érdemes idézni mindazt, amit a dokumentumok történeti forrásértékéről leírt:

„A jegyzőkönyvek megbízható, jól értesült, tárgyilagos egyházi és világi előkelőségek eskü alatt tett vallomásait tartalmazzák. A tanúk rendszerint személyes tapasztalatból mérik értesüléseiket. Mindenekelőtt rengeteg életrajzi adatot őriztek meg az utókor számára, amelyek egy-egy főpap életének, egyéniségének a megismeréséhez gyakran nélkülözhetetlenek vagy hézagpótlók. A jegyzőkönyvek családtörténeti szempontból is értékes anyagot tartalmaznak. A Széchenyi-család eredetére az első megbízható adatokat itt találjuk meg. Különösen kiemeljük a hódoltsági vallási viszonyok ismertetését, továbbá egy-egy püspökség helyzetképeinek összefüggő feltárását. Az adatok sokasága egyházpolitikai, politikai, gazdasági, társadalmi, szellemi életünkre is bőséges világosságot vet. De elárulja a kor történeti erőinek, törekvéseinek, módszereinek a működését is. Látjuk az ősi vallás nagymérvű visszaszorítását, majd lendületes felemelkedését és fejlődését. A kor vezetőegyénségei bontakoznak ki előttünk. Az általános érték hangsúlyozásán túl meg kell jegyeznünk, hogy az egyes jegyzőkönyvek belső értéke változó. A tanúk értesültsége nem mindig egyformán

⁵⁶ Uo. 161.

⁵⁷ Uo. 162–184.

⁵⁸ Uo. 141–156.

kifogástalan. Olykor az egyformán ismétlődő kérdések keretei közt folyó tanúvallomások színtelenek, az egyéni vonások frissessége nélkül, általánosságban mozognak. Mégis ez az eddig még ki nem aknázott kincsesbánya bőségénél és megbízhatóságánál fogva igen becses forrásnak tekinthető a magyar katolikus megújulás történetének teljesebb megismeréséhez. Kétségtől általában a püspöki jelentések értékét jóval felülmúlja, mert mentes az önvédelem minden gyanújától.”⁵⁹

Nem kísérik tovább figyelemmel a magyar historiográfiát, hiszen a nemzetközi szakirodalommal együtt már hosszasan áttekintettük azt recens, projektindító tanulmányunkban.⁶⁰ Az eddigiekből is nyilvánvaló, hogy a kora újkori és újkori magyar egyházi archontológia elkészítése és proszopográfiai jellegű továbbvitele elképzelhetetlen e sajátos, a tridentianus pápai centralizációnak köszönhetően létrejött forrásanyag személyi anyagának előzetes és módszeres feltárása nélkül. Az archontológiai célú vizsgálat maximája indokolja a jegyzőkönyvek „kettébonthatását”, magyarul hogy csupán a „személyi részt” vonjuk be a kutatásba, akár a tanúvallomások, akár a mellékletek tekintetében. E felosztás tehát semmiképpen nem nevezhető önkényesnek, inkább egy jól körülhatárolt kutatási cél érdekében hozott szakmai döntésnek. Megjegyzendő, hogy a mellékletek közül alig néhány esetben találkozunk olyan dokumentummal, amely ne lenne egyértelműen elkülöníthető és mind a két szempont: a proszopográfiai és az egyházmegye-történeti alá besorolható.

A processzusok „személyi anyaga”, akár a vallomásokot nézzük, akár olykor a mellékleteket a „pusztán” életrajzi adatok mellett több szempontú hasznosításra is alkalmasak. Egyaránt értékes információkat szolgáltatnak a tanúkra: ismereteikre, emlékezetkultúrájukra, személyes viszonyukra, ismeretségükre a jelöllettel (vagy akár egymással: egyeztettek-e netalán a kihallgatásuk előtt, vagy annak szünetében). A részben a *Memory Studies* körébe⁶¹ illeszkedő elemzések mellett a kora újkori egyházi elit sajátos szövésű kapcsolati hálója is felvázolható lesz az anyag alapján. A rekonstruálható *Netzwerk* többirányú és sokoldalú: előfordul,

⁵⁹ Uo. 160. Galla közleménye online is elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/LeveltariKozleme nyek_20-23/.

⁶⁰ TUSOR: *Magyar püspökök kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvei 1605–1711... i. m.* 257 skk.

⁶¹ Legyen szabad itt csupán egy módszertanilag jól használható tanulmánykötetet említeni: *Research Methods for Memory Studies*. Ed. by KEIGHTLEY, Emily – PICKERING, Michael. Edinburgh, 2013.

hogy egy szereplő számos eljárásban szerepel, vagy kölcsönösen vallanak egymásról, természetesen más-más alkalommal.⁶² Maguk a primér archontológiai/proszopográfiai – mélyebb egyéni feldolgozás esetén –, biográfiai szempontból hasznosítható mellékletek is különleges, e korai korszakból hazai lelőhelyeken fellelhetetlen *Hungaricum*-kuriózumok.

A kutatás elméleti kezdőpontja 1605, V. Pál pontifikátusának kezdőévszáma, mert az ő pápasága alatt kezdődik a fennmaradt jegyzőkönyvek sorozata, a trienti katolicizmus tulajdonképpen zászlóbontása Magyarországon, egyúttal pedig egy új pápaságtörténeti korszak is, a tridentínus reformlendületét veszíteni kezdő, Itália felé forduló pápaságé. A záró 1711-es évszám a szatmári békekötés éve.⁶³

*

Az alábbiakban e projekt folyamatban lévő archivisztikai munkálatainak előzeteseként – a 1605–1711 közötti anyag jegyzéke és egy áttekintő forrásválogatás,⁶⁴ valamint Pázmány Péter processzusának magyar fordítással ellátott publikálása⁶⁵ után – három pécsi püspök: Pyber János, Balásfi Tamás és Draskovich György kánoni kivizsgálási jegyzőkönyveinek személyi anyagát közöljük kivonatos formában, illetve a kapcsolódó mellékleteket nagyjából *in extenso*.

A munka proszopográfiai jellegéből következőleg nemcsak a pécsi püspöki kinevezéskor, hanem az azt követően lefolytatott kivizsgálások jegyzőkönyvei is szerepelnek. A kivonatos szemponatok részletesebb ismertetésétől itt kényyszerűleg eltekintünk, az olvasó egyelőre csak a végeredményt láthatja. Valóban a végeredményt, ám immár a kritériumok, valamint az alkalmazásra kerülő módszer is kikristályosodni látszik.

⁶² A széles szakirodalomból két hasznos munka és egy hasznos honlap: DUCHHARDT, Heinz: *Historische Elitenforschung: eine Trendwende in der Geschichtswissenschaft?* Münster, 2004. (Gerda-Henkel-Vorlesungen); DÜRING, Marten – KEYSERLINGK, Linda: *Netzwerkanalyse in den Geschichtswissenschaften. Historische Netzwerkanalyse als Methode für die Erforschung von historischen Prozessen: Prozesse – Formen, Dynamiken, Erklärungen* (hg. v. RAINER, Schützeichel – JORDAN, Stefan) Wiesbaden, 2012.; <http://historicalnetworkresearch.org>.

⁶³ A jegyzőkönyvek szisztematikus feltárását TÓTH Tamás 1780-ig folytatja. Vö. *A 18. századi magyar püspöki processzusok... i. m.* 317–336.

⁶⁴ TUSOR: *Magyar püspökök kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvei 1605–1711... i. m.*

⁶⁵ Vö. TUSOR Péter: *Kánoni kivizsgálás Pázmány Péterről. A Pázmány–Tholdy-archívum irataival.* (CVH II/6) Budapest–Róma, 2017. 63–64.

Miként a teljes kötetben, sőt vélhetően kötetekben, nem feladatunk a korábbi szakirodalom állításaival való ütköztetés, ez a kutatás újabb körének, köreiből feladata lesz. Kontroll-, illetve kontrasztanyagként ugyanakkor jegyzetben hozzuk az udvari magyar kancellária fennmaradt iratanyagából a vonatkozó adatokat.⁶⁶ A teljes anyag közlése természetesen lehetőség fog majd adni a feltárt anyag behatóbb elemzésére, értékelésére, kritikájára is. De már a mostani előközlés is alkalmas annak érzékeltetésére, ami a teljes közlés fontos jellemzője, értéke lesz. Jelesül, hogy az archontológiai, proszopográfiai adatszolgáltatáson túl – habár kivonatos formában is – a vallomások szövegszerűen egyfajta sajátos antológiaként idézik, elevenítik meg a 17. század egyházi társadalmának világát: püspökök, róluk valló klerikusok és laikusok különleges, sokrétű interakcióját.⁶⁷

⁶⁶ A már digitálisan is kutatható *Királyi Könyvek* esetében hasznosítva a már a 18. században elvégzett gyűjtést. Amely kinevezés bekerült a kamarai archívum *Collationes Ecclesiasticae* köteteibe (E 229), azt onnan idézzük.

⁶⁷ Készült az MTA-PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoportban.

JEGYZŐKÖNYVEK⁶⁸

PYBER JÁNOS

Pécs – P. Cons., vol. 12. fol. 579r–587v⁶⁹Kérdőpontok: n. 1.⁷⁰*Bécs, nunicatúra, 1612. jan. 16., Placido de Mara nuncius*

Nyitóformula, az eljárás megkezdése a közjegyző, valamint Salvatore Gragnani, Lazarus Schuarz és Lucius Valenzani nunciusi familiárisok jelenlétében. A magyar király Pyber Jánost választotta és nevezte ki a pécsi püspökség élére (*sua regia maiestas Ungariae cupiens huiusmodi ecclesiae optime provideri, elegit et nominavit reverendissimum dominum Ioannem Pyber, ut patet ex literis expeditis a die 15 Iulii anno 1611 suae illustrissimae dominationi praesentatis*).⁷¹

1. tanú

BOLERÁZY ISTVÁN nyitrai kanonok, c.r 39 éves, 1612. jan. 17.

(1.) 20 éve ismeri, amikor a nagyszombati *abbatissa* francia királynéval – aki Bécsben halt meg – beszélgetett, akit a főnökasszony fel-fel szokott keresni,⁷² mely alkalmakkor az akkoriban a császárvárosban tanuló jelölt tolmácsolt (*occasione ex eo, quod cum regnia Galliarum, quae moruta est Viennae, loqueretur cum abbatissa monialium Tyrnauensium, quae huc solebat adventare, iset dominus Ioannes Pyber solebat agere interpretem in lingua Ungarica existens tunc in studiis hic Viennae*);

⁶⁸ A levéltári lelohelyek rövidítése: ASV Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales (= P. Cons.) – ASV Dataria Apostolica, Processus Datariae (= P. Dat.) – ASV Archivio della Nunziatura in Vienna, Processi dei Vescovi e degli Abbati (= P. Vienna).

⁶⁹ Eredeti példány, a tanúk, s.k. aláírásával, végén a nuncius s.k. aláírásával, pecsétjével, közjegyzői jelekkel.

⁷⁰ A kérdőpontok, amelyek ismerete sokban segíti a válaszok értelmezését, latinul és magyar fordításomban megtalálhatóak: <http://institutumfraknoi.hu/repositorium/interrogatoria>.

⁷¹ Az uralkodói adományozó iratot mutatták be a nunciusnak. – A bevezető formula szerkezetében Pázmány jegyzőkönyvéjéhez hasonlít. Vö. Tusor: *Kánoni kivizsgálás Pázmány Péterről... i. m.* 63–64.

⁷² Erzsébet osztrák főhercegnő (1554–1592), IX. Károly francia király (1560–1574) özvegye. Bécsbe visszatérve klarissza kolostort alapított, a nagyszombati klarisszák főnökneje itt látogathatta.

később Nagyszombatból, ahol a jelöltet felszentelték. Nem rokona stb., hanem csak jó barátja (*bonus amicus*). (2.) Nagyszombatban született, az esztergomi főegyházmegyében, ez a közvélekedés, és biztos is, hiszen ott élnek testvérei, rokonai, ott találhatóak java, háza. (3.) Szüleit nem ismerte, de katolikusok, akkortájt Magyarországon, de kiváltképpen Nagyszombatban kevés protestáns élt (*nam eo tempore pauci haeretici erant in Hungaria, et praesertim Tyrnaviae*). Törvényes születésűnek hallotta, és ennek ellenkezője nem hihető, hiszen különben Magyarországon nem szentelték volna pappá (*alias enim ex more patriae non fuisset ad praesbyteratum promotus*). Apja a városi magisztrátus tagja volt, amit csak tisztos, leginkább nemes férfiak nyerhetnek el (*hoc bene verum est dictos ipsius parentes magistratibus functos esse in eadem civitate Tyrnaviensi, quod non nisi honestis viris, et ut plurimum nobilibus concediutr*). (4.) Pontosán nem tudja (*se nescire ad amussim*), de azt tekintve, hogy mióta ismeri és akkor hány éves volt, hozzávetőleg 50 éves lehet, annak is látszik. (5.) Pontosán nem tudja, hogy mikor vette fel az egyházi rend szentségét (*ex quo est in sacris ordinibus initiatus*), de jól tudja, hogy Bécsben tanult, ahonnan Nagyszombatba tért vissza, és mintegy húsz éve szentelték fel, ha jól emlékszik. (6.) Szentelése után a nagyszombati székegyház rendes káplánja lett (*fuit assumptus in capellanum ordinarium ecclesiae Tyrnaviensis*), mely tisztségéből kifolyólag naponta kellett miséznie; továbbá ugyanott prebendárius (*et praebendarius eiusdem Ecclesiae*), melynek nyomán naponta végezte a kórusban a kánoni imaórákat (*proinde quotidie in choro horas canonicas decantabat, et in his exercitiis se devote gessit*). (7.) Mindig katolikus volt, életvitele nem mutathat mást (*eius enim vita, quam gessit, aliud non potuit indicare*). (8.) Ártatlan életű, és jó erkölcsökkel megáldott, ellenkezőt nem hallott. (9.) A háború alatt a káptalan gyakran küldte a táborokba prédikálni és ügyeit intézni, érdekeit védeni, mindebben megmutatta okosságát, gyakorlati jártasságát.⁷³ (10.) Nem tudja, hogy van-e fokozata teológiából vagy kánonjogból, de azt igen, hogy Bécsben végezte filozófiai tanulmányait, és miután tanulmányait követően visszatért Nagyszombatba, asztal mellett gyakran hozott elő filozófiai kérdéseket, melyeket tudósan és éleslátással old meg (*saepissime in mensa philosophicas quaestiones movebat et doctissime et acute solvebat*); 3 nyelven prédikál: magyarul, csehül

⁷³ Vélhetően nem a hosszú török háborúról (1593–1606), hanem a Bocskai-féle vallásháborúról van szó.

és németül, ebbéli ténykedése bizonyítja a püspöki hivatalhoz, mások tanításához szükséges tudás meglétét. (11.) Tudja, hogy esztergomi kanonok és nagyszombati plébános, jelenleg is, valamint felhévízi prépost⁷⁴ (az esztergomi főegyházmegyében), melyekben *se semper laudabiliter gessit*. (12.) Nem hallott rosszat róla erkölcsiével kapcsolatban, vagy hogy botrányt okozott volna. Megjelenése alapján a pécsinél nagyobb püspökségekre méltó (*circa corporis vero integritatem potest se liberrime fateri esse aspectu adeo gravi et venusto, ut si ex facie iudicandum esset, certe digniori ecclesia, quam sit Quinque Ecclesiensis dignissimus videri posset*). (13.) A legméltóbbnak gondolja a pécsi püspökség élére, mely csupán csak címzetes (*purum nomen et dignitatem episcopo afferre posse, sine cura sine dioecesi, et sine proventibus*). [14–23. az egyházmegyéről.] 24. A püspökség Domitrovich Péter zágrábi áthelyezése († Bratulich Simon püspök) miatt vacál, és mint minden magyar egyházmegye, a magyar király kegyurasága alá tartozik, *et de hoc nullum est dubium*.

2. tanú

LIPPAY JÁNOS DE ZOMBOR perszonális, királyi tanácsos, *in iudiciis locumtenens, cubicularius*, c.r 50 éves, 1612. jan. 18.

(1.) Több mint 20 éve ismeri a jelöltet, annak nagybátyja révén, aki királyi harmincados Nagyszombatban, és akit a jelölt, jó barátságban lévén vele, gyakran felkeresett. Nem rokona, hanem csak barátja. (2.) Tudja, hogy Nagyszombatban született, ott élnek rokonai, ott található öröksége (*patrimonium*). (3.) Szüleit nem ismerte, de főemberektől (*plurium principalium virorum relatione*) úgy hallotta, hogy tisztos, katolikus szülőktől, törvényes házasságból született. (4.) 50 éves, annak látszik, és már őszül. (5.) Mióta ismeri, már pap volt, először *capellanus ordinarius ecclesiae Tyrnaviensis*, utána esztergomi kanonok és főesperes is, végül felhévízi infulátus prépost. (6.) Mióta ismeri, rendszeresen látja egyházi funkciókat végezni, misézni, szentségeket kiszolgáltatni. Eperjesen, amikor a törvénykezési időszak alatt a protestánsok nem engedték misézni az ottani templomban, ün-

⁷⁴ E javadalmában lemondására hivatkozva 1619. máj. 24-én nevezték ki utódát, Dallos Miklóst. MNL OL Magyar Kancelláriai Levéltár (MKL), Magyar Királyi Kancellária, Conceptus Expeditionum (A 35), n. 73/1619.

nepnapokon szállásán mutatta be a szentáldozatot a katolikusok nagy vigaszára (*in civitate Eperjes nuncupata tempore celebrationis generalium regni Iudiciorum cum propter haereticorum furorem in ecclesia ibidem constructa celebratio missae ipsi admisa non fuisset, singulis diebus festivis ad consolationem et aedificationem catholicorum in suo hospitio missas celebrantem*). Emellett néhányszor 3 nyelven is hallotta prédikálni, magyarul, németül és csehül avagy szlovákul, mely két nyelv alig különbözik egymástól (*aliquoties concionantem tribus linguis Hungarica, Germanica et Bohemica sive Sclavonica, nam istae duae ultimae linguae inter se parum differunt*). (7.) Biztosan tudja, hogy mindig a katolikusként élt, és hallotta, hogy már gyerekkorától katolikusként nevelték (*ab infantia catholice educatum fuisse*). (8.) Mióta ismeri, csak derék, tisztos életvitelét látta, hallotta, *et probus vir, famaeque optimaе semper fuit existimatus*. (9.) Prudens és jártas az ügyekben, a legutolsó országgyűlésen a rendek a királyi tábla prelátusává választották, amit csak az egyházi rend arra érdemes tagjaival tesznek (*universorum statuum et ordinum regni Ungariae voto fuit in ultima diaeta generali electus pio praelato ad tabulam iudicariam suae maiestatis regiae, quod quidem non nisi prudentibus et eximiis viris ex statu ecclesiastico delegari solet*). (10.) Nem tudja, hogy van-e fokozata teológiából vagy kánonjogból, de azt igen, hogy a bécsi jezsuitáknál tanult filozófiát, a vele való beszélgetésekből, prédikációból tudni lehet, hogy megvan a püspöki hivatalhoz szükséges tudása, Ezt bizonyítja azt is, hogy a királyi tanács és az ország bírái saját elhatározásukból ajánlották őt püspöknek az uralkodó számára, úgy hogy ő maga ezt nem is kérte (*fuert a consiliariis suae maiestatis regiae Ungaricis ac etiam iudicibus regni ordinariis proprio eorundem motu nec ipso petente ad hanc dignitatem episcopalem commendatus suae maiestati*). (11.) Tudja, hogy nagyszombati plébános volt és most is az, és ekként szorgalmasan lelkipásztorkodott. (12.) Sem nyilvános, sem magánjellegű botrányt nem okozott, *nec circa mores, nec circa doctrinam*. Nincs testi vétek, vagy akadály sem, megjelenése igazán püspökhöz illő (*quin potius aspectus venustate et gravitate vere digna episcopo praeditum esse*). (13.) Hivatkozással a fent elmondottakra méltónak tartja és ajánlja a püspöki méltóságra. [14–25. az egyházmegyéről] (26.) Az egyházmegye Domitrovich Péter zágrábi áthelyezése miatt üresedett meg, és a magyar király kegyurasága alá tartozik, *sicut omnes episcopatus regni*.

3. tanú

DÖMÖLKY (DÖMELKY) GERGELY, a királyi udvar familiárisa (*Aulae Regiae Familiaris*), aki állítása szerint c. r 40. életévében jár

(1.) Gyerekkora óta ismeri a jelöltet Bécsből, miközben az a jezsuitáknál tanult, ő maga pedig Verancsics Faustus királyi titkánál volt (*dum ipse deponens esset hic Viennae apud dominum Faustum Verantium tunc secretarium Ungaricum*). Nem rokona stb., hanem csak jó barátja. (2.) Tudja, hogy Nagyszombatban született. (3.) Szüleit nem ismerte, de hallotta, hogy tisztos emberek és katolikusok voltak (*prout eorum familia demonstrat*), és hogy a jelölt törvényes születésű. (4.) Számítása szerint legkevesebb ötvenéves lehet, és ez kinézetéből is látszik. (5.) Régóta pap, de pontosan nem tudja mióta. (6.) Tudja, hogy 12 éve német hitszónok Nagyszombatban (*a 12 annis ordinarius concionator Germanorum*), és látta gyakorta és áhítattal misézni, amikor is Nagyszombatban a néhai esztergomi érseknél⁷⁵ időzött (ti. a tanú). (7–8.) Mindig katolikus és jó erkölcsű volt stb. (9.) Megbecsültségét mutatja, hogy többször az ország ítélkezési oktávái prelátusává választották (*vir prudens, gravis et praestans, et sic aliquoties fuit a regnicolis delegatus pro praelato et tanquam ecclesiastici status viro ad iudicia regni octavalia, ut vocant*).

(10.) Nem tudja, van-e fokozata, de azt igen, hogy Bécsben a jezsuitáknál elvégezte a filozófiát abszolválva, és hogy prédikációból, beszédeiből kiderül a püspökséghez szükséges tudása. (11.) Régóta esztergomi kanonok és főesperes, plébános és infulátus felhévízi prépost. (12.) Semmilyen botrányt nem okozott, és semmi másról nem tud, ami akadályozná, hogy méltón ellássa püspöki tisztét, *imo eas in ipso qualitates esse animi et virtutes, ut possit digne munus episcopale sustinere*. (13.) Eddigi számos és gyümölcsöző szolgálata alapján alkalmasnak gondolja a püspöki méltóságra. [14–25. az egyházmegyéről] (26.) Domitrovich Péter zágrábi áthelyezése miatt vacál az egyházmegye, mely a magyar király kegyurasága alá tartozik, *hoc est certissimum, cum omnes episcopatus regni Hungariae ad dictum iuspatronatus pertineant, ut ipsi deponenti bene constat, cum sit multis annis in cancellaria Ungarica versatus tempore suae Caesareae maiestatis*.

⁷⁵ Nyilván Kutassy Jánosról lehet szó.

4. tanú

VÁSÁRHELYI ISTVÁN, pápai közjegyző, Forgách Ferenc udvarának familiárisa, c.r 35 éves, du. 4 óraker

(1.) Nagyszombatból, 17 éve ismeri jelöltet, amikor is a tanú az ottani gimnáziumot látogatta és az érseki udvarban élt (*nam vixit ipse deponens in civitate Tyrnaviensi, tum in gymnasio Tyrnaviensi, tum in familiaritate prae-fati illustrissimi domini cardinalis Strigoniensis*). Nem rokona stb., csak barátja. (2.) Nem tudja, csupán hallotta, hogy Nagyszombatban született, azt viszont jól tudja, hogy itt élnek testvérei, rokonai, tisztos és katolikus emberek, itt találhatóak örökölt javai (*bona patrimonialia*). (3.) Tisztos, katolikus családból, törvényes házasságból született, apja nagyszombati bíró volt, *qui magistratus non nisi honestis et primariis viris concedi solet*. (4.) Pontosan nem tudja, de úgy véli, és látszik is, hogy már túlhaladta az 50. évet. (5.) Amióta ismeri, pap. (6.) Gyakran látta a nagyobb ünnepeken egyházi szertartásokat végezni, misét bemutatni. És sokszor hallotta prédikálni, nemcsak magyarul és szlovákul (*Sclavonica*), hanem németül is. (7.) Mindig katolikus volt, a protestánsok ellenségének bizonyult (*strenuum haereticorum hostem prae se tulit*). (8.) Mióta ismeri, jó életű, hírvű, ellenkezőt nem hallott. (9.) *Semper fuit existimatus vir prudens*, káptalanja megbízásából, annak javai védelme érdekében járt például Kassán Bocskainál, ahol Illésházy István segítségével elérte, hogy az esztergomi főszékeskáptalannal szemben nem volt többé ellenséges (*a capitulo Strigoniensi fuerit electus, ut bona ipsius capituli tempore Bochkaianae revolutionis defenderet et conservaret, quod quidem prudentes peregit, nam cum suae vitae discrimine Cassoviae Bochkaium convenit, et eum placatam reddidit, intercedente ad cuius instantiam Stephano Illieshazio, postea regni Ungariae palatino, ut dicto Strigoniensi capitulo non fuerit amplius infensus*. (10–13.) Ua., mint az előző tanú. [14–25. az egyházmegyéről] (26.) Domitrovich áthelyezése miatt vacál, a magyar királyság kegyurasága alá tartozik.

Prof. fid. Bécs, 1612. ápr. 16., a nuncius kezébe.⁷⁶

A hitvallást hitelesítő közjegyző: Szentkereszty Jakab, Forgách Ferenc bíboros titkára.

⁷⁶ Míután ekkor Pyber Bécsben járt, a nuncius kezébe tette le a hitvallást, és nem Forgách Ferencébe, ahogy eredetileg – a nyitóformula közlése szerint – tervezték. Vö. fol. 590r.

Ugyanő folytatta le és hitelesítette a processzust is, 1612. április 18-án.

A nuncius hitelesítő záradékolása *s.d.*

Alatta – már Rómában – a 3 *capita ordinum* bíboros aláírása. Franz von Diterchstein bíboros protektor helyett Ottavio Bandini ellenjegyezte a jegyzőkönyvet.

MELLÉKLETEK

1. Nagyszombat, 1612. jan. 26. Pyber János Placido de Mara nunciushoz. Illustrissime ac reverendissime domine, domine colendissime. Cum sacra Hungariae regia Maiestas ex innata sibi clementia gratiaque singulari me ad episcopatum Quinque Ecclesiensem in hoc suo regno fundatum autoritate iurisdictionis sui regi [!] ordinaria anno proxime exacto 1611 prout ex paribus donationalium apparet, benigne nominavit, nihil magis in optatis habui, quam ut primo quoque tempore benedictionem apostolicam super dicto episcopatu consequi possem. Verum ob varias temporis iniurias, quibus patria haec nostra iugiter exagitur, id hactenus ad effectum perducere nequivi. Quapropter illustrissimam ac reverendissimam dominationem vestram supplex oro, dignetur pro consequenda dicta apostolica benedictione super praefato episcopatu servatis de iure servandis processum et examen instituere, partesque suas apud suam sanctitatem interponere, quoad gloriam Dei omnipotentis utilitatemque ecclesiae catholicae voti ex debito vocationis meae officio compos reddi possim. Quod ego de sua sanctitate et illustrissima dominatione vestra devotis precibus promereri adnitar. Datum Trynaviae 26 Ianuarii 1612. Illustrissimae ac reverendissimae dominationis vestrae humilis servus, Ioannes Pyber el. episcopus Quinqueecclesiensis (– *m.p.*)

2. Prága, 1611. július 15. Pécsi püspöki kinevező (adományozó) irat. II. Mátyás magyar király Pyber János felhívízi prépostnak, esztergomi kanonoknak a Domitrovich Péter áthelyezése miatt megüresedett pécsi püspökséget adományozza. A hiteles másolatot Káldy Ferenc apostoli és császári közjegyző, valamint nagyszombati *civis et sollicitator* készítette. (– *cop.*)⁷⁷

⁷⁷ Másolata: MNL OL Magyar Kincstári Levéltárak, Magyar Kamara Archivuma (MKA), Collationes Ecclesiasticae (E 229), vol. 1. fol. 240.

Eger – Proc. Vienna, n. 17;⁷⁸

P. Cons., vol. 20. fol. 338r–349v⁷⁹

Kérdőpontok: n. 3.⁸⁰

Sopron, 1625. nov. 17., Carlo Carafa nuncius

1. tanú

LÓSY IMRE kinevezett váradi püspök, c.r 50 éves

(1.) 14 éve ismeri az esztergomi káptalanból, nem rokona stb. (2.) Katolikus szülők törvényes házasságából született, szüleit nem ismerte. (3.) Úgy véli, betöltötte már a 60-at. (4.) Legalább 20 éve pap. (5.) Nem tud doktorátusáról (6.) Bécsben tanult a jezsuitáknál. (7.) Igenlő válasz (*Ita puto*). (8.) Járatos az egyházi funkciókban, hiszen az esztergomi érsek segédpüspöke. (9.) Mindig katolikus volt (10.) Jó hírű, semmi rosszat nem hallott róla (11.) Megfelelő tapasztalattal rendelkezik az új tisztségére, az uralkodó is élt szolgálataival, és királyi tanácsos.⁸¹ (12.) (...) Eger üresedésben van, utolsó felszentelt püspöke Szuhay István volt 1607-ig, *ad quem episcopatum fuit nominatus comes Ioannes Erdődy („Arduedi”), qui nunquam accepit confirmationem a Sede Apostolica et modo laborat morbo inveterato melancholico vocato, amentia.*

2. tanú

DÁVID PÁL kinevezett pécsi püspök, c.r 50 éves

(1.) 5 éve ismeri, *in conversatione Tyrnaviensi*. (2.) Szüleit nem ismerte, de biztosra veszi, hogy törvényes származású, mivel a törvénytelenek nem lehetnek

⁷⁸ A jegyzőkönyvben a tanúvallomások alatt eredeti aláírások, bevezető és záróformula nélkül. Mellette külön lapon a Pallotto nuncius alatt történt közjegyzői záradékolás másolata, a prof. fid. rövid másolat ki vonata, és az önéletrajz másolata.

⁷⁹ Ez a példány a – Giulio Picca, Giovanni Battista Pallotto nuncius kancellárja és közjegyzője által írt – bevezető tanúsága szerint a Carlo Carafa nuncius kancellárja, Paolo Maffei által készített eredeti, és eredeti tanúaláírásokat tartalmazó processzusnak (P. Vienna, n. 17) a nunciaturán 1630-ban elkészített hiteles, originális mellékletekkel Rómába küldött másolata.

⁸⁰ A kérdőpontok teljes szövege: <http://institutumfraknoi.hu/repositorium/interrogatoria>.

⁸¹ Királyi tanácsosi esküjét 1612. jan. 10-én tette le. MNL OL MKL Libri Regii (A 57), vol. 6. fol. 300.

papok Magyarországon (*quia bastardi non admittuntur ad ordines apud Ungaros*). (3.) Úgy véli, 63 éves. (4.) 37 évvel ezelőtt szentelték pappá. (5.) Nincs fokozata, Magyarországon nem szokás, ám alkalmas, hiszen sok évig prédikált, amire most már öregsége miatt nem képes (*et est habilis, quia concionatus est multis annis, modo propter senectutem non potest concionare*). (6.) Nem tudja hol tanult. (7.) Alkalmas a kormányzásra, sok éve megerősített püspök. (8.) Járatos (*bene versatus*) az egyházi tisztségekben. (9.) Mindig katolikus volt, a káptalanban hitvallást kellett tennie. (10.) Semmi ellenkezőt nem hallott róla. (11.) Megfelelő jártassága van. (12.) Eger (...) és üresedésben van, *quia dominus Erdődy (Arduedi) habuit post mortem Stephani Szuhay (Suay) nominationem a 7 annis, et nunquam habuit confirmationem; et audio, quod propter amentiam et inhabilitatem iste modernus obtinuit istum episcopatum*.

3. tanú

POSGAY (POSKAI) JÁNOS kinevezett boszniai püspök, 55 éves

(1.) 40 éve ismeri, hiszen mindketten nagyszombatiak, nem rokona stb. (2.) Hallotta, hogy tisztos szülőktől, törvényes házasságból született. (3.) Kétszeresen is betöltötte a 30. életévet, kétségtelenül a 64. évében jár. (4.) 36 éve szentelték fel, jelen volt (*interfuit, quando fuit ordinatus, et sunt 36 anni ex quo fuit sacris ordinibus initiatus*). (5.) Fokozatáról nem tud, de tudása elégséges, ugyanis 15 évig hitszónok volt (*doctrinam habere sufficientem, nam a 15 annis (!) agebat officium concionatoris*). (6.) Olmützben majd Bécsben tanult, hozzávetőleg 6 éven keresztül. (7.) Amennyire eddig ismeri, alkalmas a püspöki hivatal viselésére. (8.) Járatos az egyházi funkciókban, és ezt jól tudja, hiszen 25 évig volt nagyszombati plébános a jelölt. (9.) Mindig katolikus volt, *optime agnoscit*. (10.) Jó életű, rosszat nem hallott róla (*optimae vitae, nec aliquid sinistre audivit*). (11.) Megfelelő jártassággal, tapasztalattal rendelkezik (*habet bene*). (12.) A püspökség (...) üresedésben van, *quia dominus Arduedi habuit per mortem domini Stephani Szuey (!) a 12 (!) annis, et dominus Arduedi non habuit confirmationem, et iste dominus Arduedi modo est mentis compos, et inhabilis ad episcopatum propter amentiam, propterea fuit nominatus dominus reverendissimus Piber*.

4. tanú

SZENKVICZY MÁTYÁS, esztergom-szentgyörgymezei prépost, székesegyházi főesperes, c.r 45 éves

(1.) 30 éve ismeri, nem rokona stb. (2.) Tudja, hogy tisztos családból, törvényes házasságból, mert ismerte a szülők barátait. (3.) Több mint 60 éves. (4.) 39 éve pap. (5.) Feltétlenül alkalmas a tanításra, sokáig volt plébános, doktori fokozatáról nem tud. (6.) Bécsben és Olmützben tanult, nem tudja mennyi ideig. (7.) *Potest satisfacere* a püspöki hivatalnak. (8.) Régóta végez egyház funkciókat. (9.) Hitében *est constantissimus*. (10.) Igenlően felel a kérdőpontra (*ita*). (11.) Nagy gyakorlata van az ügyek intézésében, sokszor járt követségben (*habet magnam experientiam, in legationibus fuit diu versatus*). (12.) A püspökség Szuhay István Bécsben, 1608-ban bekövetkezett halála miatt van üresedésben (...), Erdődy János nem nyert pápai megerősítést, *qui modo est inhabilis propter amentiam et delirium*.

Közjegyzői záradékolás 1630. júl. 10. *Copia expedita* (utalás a Rómába küldött példányra)

P. Cons.:

A másolatot készítő közjegyző eredeti záradékolása, 1630. júl. 10.

Pallotto nuncius eredeti hitelesítése (a másolatot készítő közjegyző, Giulio Picca hitelességének igazolása) 1630. júl. 10. (P.H.)

Prof. fid.

A *Capita Ordinum* és Ludovisi bíboros protektor ellenjegyzése.

MELLÉKLETEK

1. *Sopron, 1625. nov. 17. Pyber János s.k. önéletrajza.* Ego Ioannes Pýber promovendus ad episcopatum Agriensem, filius egregii quondam Iacobi Pýber et ex honesta matrona Catharina Nagý susceptus, ambobus parentibus catholicis ortus, aetatis sexagesimum quartum agens, actu celebrans sacerdos triginta septem annorum,

praepositus maior ecclesiae metropolitanae Strigoniensis, in studiis Viennae in Austria et Olomutÿ in Moravia in collegiis patrum societatis Iesu versatus ac passim in aliis locis frequens in contionibus ad populum. Praemissorum testimonium praesentem meam syngrapham manu mea subscriptam dedi. Sopronÿ, di 17 Novemberis anni 1625. Ioannes Pÿber nominatus episcopus Agriensis m.p. [L.S.] (P. Cons. – m.p.; P. Vienna – cop.)

2. Sopron, 1625. okt. 21. Királyi bemutatóirat az egri püspökségre. II. Ferdinánd kéri VIII. Orbántól Pyber bulláinak annáta-mentes expedálását. Az egyházmegye Szuhay István nyitrai áthelyezése miatt van üresedésben. (P. Cons. – orig.)⁸²

3. Domenico Cecchini, Ludovico Ludovisi bíboros titkára tanúsítja, hogy az 1613. július 29-ei konzisztóriumon Pyber megerősítést kapott Pécsre. (P. Cons. – orig.)

Bibliográfia⁸³

KOLLÁNYI: *Esztergomi kanonok... i. m.* 196skk; BUNYITAY–MÁLNÁSI: *Várad püspökök... i. m.* 100skk; SUGÁR: *Egri püspökök... i. m.* 297skk.

⁸² Az ugyanaznap kelt királyi kinevező (adományozó) irat másolata: MNL OL MKA Coll. Eccl. (E 229), vol. 1. fol. 297–298. Pyber mint egri püspök Nagyszombatban hunyt el, 1633. okt. 14. után (és okt. 20. előtt), vö. MNL OL MKA Libri Dignitariorum (E 683), vol. 3. fol. 49.

⁸³ Itt és alább a – kizárólag proszopográfiai célzatú – könyvészeti adatok egyelőre tájékoztatóak, és bővítésre szorulnak. (Ugyanez áll a tárgyi jegyzetekre, amelyek azonban, tekintve a kutatás célját és jellegét, a jövőben is a legszükségesebb információkra fognak korlátozódni.)

BALÁSFY TAMÁS

Pécs – P. Vienna, n. 9.⁸⁴

Kérdőpontok: n. 3.

Bécs, 1622. jan. 26., Carlo Carafa nuncius

1. tanú

KŐSZEGI (KŰSZEGI) JÁNOS esztergomi kanonok, 36 éves

(1.) 7-8 éve ismeri Bécsből (*hic Viennae*), beszélgetett vele, és 12 éve Nagyszombatban látta, és hallotta, amint Forgách Ferenc zsinati beszédét tudósan és dicséretesen előadta (*conciones synodales a piae memoriae cardinali Foratz ibi factas publicantem et super illis docte et laudabiliter declamantem audivisse*), nem rokona stb. (2.) Szüleit nem ismeri, de úgy véli, törvényes származású, ellenkezőt nem hallott. (3.) Kinézetéből úgy látszik, hogy 40. életévében jár. (4.) Tudja, hogy legalább 8 éve pap, és gyakran misézik. (5.) A jelölttől magától hallotta, hogy Rómában a teológia doktora lett. Kegyes és tudós könyveket adott ki (*libros et tractatus pios et doctos ediderit*). Pozsonyban, az országgyűlések idején, majd Bécsben is gyakran prédikált, és többször kitűnő teológiai disputát folytatott (*conciones docte et laudabiliter perplures annos Possonij, etiam tempore comitorum et novissime hic Viennae frequenter habuerit, et in theologicis disputationibus egregie pluries disputaverit*). (6.) A filozófiát és teológiát Rómában végezte, több mint 6 évig. (7.) A fentiekből nyilvánvaló alkalmassága a püspöki hivatalra. (8.) Úgy hiszi, hogy járatos az egyházi funkciókban, hiszen több évig Győrben örkanonok volt. (9.) Mindig katolikus volt, ellenkező nem hallott, prédikációiból is kiderül kegyessége (*et ex concionibus illius eius pietatem et religionem satis patere*). (10.) Nem hallott rosszat róla, ártatlan és feddhetetlen életű. (11.) Járatos az ügyek intézésében, a legutóbbi mozgalmak idején az ország követévé választották az uralkodóhoz (*hisce ultimis rumoribus Ungaricis publico regni illius decreto ad S.C.M. legatum fuisse electum et transmissum*). (12.) Dallos Miklós váci áthelyezése miatt van üresedésben az egyházmegye (...).⁸⁵

⁸⁴ Az első tanúvallomás külön lapon, más írással. Csak a tanúvallomások, nincs bevezető, záróformula, a helymegjelölés csak közvetett, a nuncius megnevezése konjekturális.

⁸⁵ Balásfi pécsi püspöki kinevező (adományozó) irata. 1621. okt. 11-én kelt. MNL OL MKA Coll. Eccl. (E 229), vol. 1. fol. 270.

2. tanú

POZSGAY (POSGAJ) JÁNOS aradi prépost, esztergomi éneklőkanonok, 50 éves

(1.) Mintegy 24 éve ismeri a jelöltet, amíg az a kolozsvári jezsuitáknál tanult, gyulafehérvári születésű (*cognovisse illum a 24 circiter annis, dum adhuc esset in scholis apud patres societatis Iesu Claudiopoli in Transilvania, ubi est oriundus in civitate Alba Iulia*), és később mint győri őrkanonokot, pozsonyi prépostot és végül boszniai püspököt⁸⁶ ismerte meg közelebbről (*cognovisse familiariter*), nem rokona stb. (2.) Úgy hallotta, hogy törvényes házasságból, tisztos szülőktől származik, ellenkezőről nincs tudomása. (3.) Hozzávetőleg 40 éves, annak látszik. (4.) Több mint 6 éve misézik, gyakran látta (*saepius celebrantem viderit*). (5.) Tőle magától hallotta, hogy Rómában a teológia doktora lett (*se audivisse ex ore illius, quod sacrae Theologiae doctor sit creatus Romae*), tudása kiviláglik latin és magyar munkáiból (*de doctrina autem satis patere ex opusculis tam Ungarico, quam latino idiomate promulgatis*), gyakran szónokolt Pozsonyban, különösen az országgyűléseken, Győrben és újabban Bécsben (*et novissime etiam hic Viennae*). (6.) A filozófiát Bécsben végezte (*philosophiae studia absolverit hic Viennae*) a jezsuitáknál, 3 évig, a teológiát Rómában, 4 évig. (7.) Alkalmassá az irányításra, tanításra. (8.) Úgy hiszi, járatos az egyházi funkciókban, hiszen győri őrkanonok (*custos et canonicus*), pozsonyi prépost, s mint ilyen ünnepi miséket mondott (*sacra et solemnia celebraverit, et exercuerit*) (9.) Mindig katolikusnak ismerte, semmi ellentétet nem hallott róla. (10.) Gyakran beszélgetett vele, jó hírűnek, életűnek ismerte meg. (11.) Prudens és tapasztalt, az ország követe volt az uralkodóhoz (*publico regni Ungarici decreto ad S.C.M.tem ex orientibus illius Regni rumoribus legatum cum aliis regni proceribus fuisse transmissum*). (12.) A pécsi püspökség Dallos Miklós áthelyezése miatt van üresedésben (...).

⁸⁶ Boszniai püspök 1613. jún. 15-től (*praesentatio*: 1614. júl. 16-án) MNL OL MKL Conc. Exp. (A 35), n. 755/1612 (!), *praes.*: MNL OL MKL Conc. Exp. (A 35), n. 429; 430; 431. (ezen iratok apostoli protonotáriusnak, győri őrkanonoknak és győri *concionator ordinarius*nak nevezik). Pozsonyi prépost 1618. júl. 2-től. MNL OL MKA Coll. Eccl. (E 229), vol. 1. fol. 264–265. Emellett 1613. aug. 21-től haláláig Szent Adorjánról nevezett zalavári apát és a Szent Üdvözítőről nevezett kaproncai prépost volt. MNL OL MKA Coll. Eccl. (E 229), vol. 1. fol. 244; MNL OL MKL Insinuata Camerae Aulicae (A 10), n. 1/1625.

3. tanú

SZOMOLÁNYI (?) (SOMULANI) MÁRTON pap, c.r 30 éves (1622. febr. 3.)

(1.) Győrből, 5 éve ismeri, mint győri őrkanonokot, pozsonyi prépostot, boszniai püspököt, nem rokona stb. (2.) Szüleit nem ismeri, de róla tudja, hogy egyházi, vallásos férfi, semmi ellentéteset nem hallott. (3.) 35 éves. (4.) 8 éve pap (*illum fuisse factum sacerdotem ab hinc octo annis*). (5.) A teológia doktora. (6.) Rómában tanult, ott végezte a teológiát, Bécsben pedig filozófiát tanult. (7.) A fentiek miatt igen alkalmasnak tartja a püspökségre. (8.) Járatos az egyházi funkciókban, hiszen jó hitszónok (*cum sit optimus concionator*). (9.) Az hogy katolikus, latin és magyar műveiből kiviláglik tudásával együtt (*maxime patere ex operibus per ipsum divulgatis tam Latine quam Ungarice*). (10.) Feddhetetlen és ártatlan életű, semmi rosszat nem hallott róla. (11.) Jártas az ügyek intézésében, az uralkodó megbízottjaként küldte az országhoz (*olim fuisse commissarium missum ad regnum Hungaria a S.C.M.*)⁸⁷ (11.) Az egyházmegye Dallos Miklós áthelyezése miatt üresedett meg (...).

4. tanú

GYŐRI ISTVÁN vasvári prépost, 37 éves

Ugyanazokat vallotta, mint az előző, 3. tanú (*et respondit eadem praecise, quae respondit 3.s testis*).

Bibliográfia

BEDY: *Győri székeskáptalan... i. m.* 401; SZABÓ IGNÁC: *Balásfi Tamás püspök és egyh. író élete és művei*, Új Magyar Sion 11. (1897) 122–133 és 184–209.

⁸⁷ Az előző vallomásokban az ország követe volt.

DRASKOVICH GYÖRGY

*Pécs – P. Cons., vol. 26. fol. 480r–495v;*⁸⁸*Proc. Vienna, n. 29*⁸⁹*Kérdőpontok: n. 1.*

Bécs, nunciatúra, 1629. aug. 16., Giovanni Battista Pallotta nuncius

1. tanú

SENNYEY ISTVÁN váci, kinevezett veszprémi püspök, kancellár, 40 éves

(1.) Mintegy 6 éve ismeri, kanonoktársak Esztergomban, azóta, hogy a jelölt visszatért Rómából. (2.) Szlavóniában, a zágrábi egyházmegyében született, ahol birtokai fekszenek. Ismerte a jelölt szüleit. (3.) Törvényes, katolikus, nemes származású, anyja és apja bárók. (4.) Anyja elmondása szerint (*iuxta relationem matris*) a 32. életévében jár. (5.) Rómában szentelték, a CGH-ban, látta a római Kúriából küldött levelet (*illi innotuit per litteras a curia Romana transmissas*). (6.) Hozzávetőleg 4 évig látta az esztergomi egyházban (*in ecclesia Strigoniensi*) egyházi funkciókat végezni. (7.) Szülei katolikusnak nevelték, majd Grazban, Rómában tanult, az esztergomi főszékeskáptalan tagja lett, szentistváni prépost. (8.) Hírneve jó, ellenkezőt nem hallott. (9.) Okos és buzgó, az uralkodó tanácsosa magyar ügyekben (*a consiliis SCM in rebus regni Ungariae deputatus*). (10.) A filozófiát és a teológiát elvégezte a gráci és római kollégiumban, tudása megfelelő, hallotta prédikálni és tudományos dolgokról értekezni (*audivit enim illum concionantem et res litterarias tractantem*), emellett a nagyszombati egyházi törvényszék ülnöke is volt (*fuit etiam assessor iuris in Ecclesia Tyrnaviensi*). (11.) Megfelelő lelkipásztori és egyházkezelési tapasztalattal és tulajdonságokkal rendelkezik, jól irányította a veze-

⁸⁸ Nyitó és zárformula, utóbbi az s.k. aláírt hitvallás, valamint a közjegyzői (Gulio Picca nunciatúrai kancellár) és a nunciusi hitelesítés formuláit tartalmazza, s.k. aláírásokkal, pecséttel. A kérdőpontok (3. sz. minta) az első tanú vallomásánál vannak feltüntetve. A tanúvallomások alatt az aláírások nem eredetiek, Pallotto nunciúsé sem, aki minden tanúvallomást szintén aláírt. A jegyzőkönyv végén Cosimo Torres relátor bíboros, és a három *Capita Ordinum* aláírása.

⁸⁹ A tanúvallomások eredeti aláírással, kisebb javításokkal. Itt is eredeti hitvallás; a nyitó és zárformula fogalmazványa. Hátoldalán: *Expeditus. Hic fuit consecratus.*

tésére bízott szemináriumot (*et regimen seu potius directionem seminarii illi concre-
ditam multo cum fructu... exercuisse*). (12.) Nem hallott rosszat róla, nem okozott
botrányt, kánoni akadályról sem tud. (13.) *Respondit existimare valde idoneum, qui
ad regendam ecclesiam cathedralem, et praesertim eam, ad quam ipse est promovendus de-
putetur, et maxime, si eadem ecclesia sua Christianorum, non autem sub Turcarum esset
potestate.* [1–12. pont az egyházmegyéről.] 13. Dávid Pál közvetlenül ezelőtt történt
váci kinevezése miatt van üresedésben az egyházmegye.⁹⁰

2. tanú

FRANGEPÁN MIKLÓS gróf, 43 éves

(1.) 13 éve ismeri Grácból, amikor a jelölt ott tanult, valamint Zágrárból,
Pozsonyból és más helyekről. (2.) Apja „Plenounich” nevű várában született, a
zágrábi egyházmegyében. (3.) Törvényes, katolikus, nemes származású, apja hor-
vát bán volt, szüleivel többször beszélt. (4.) Látszik rajta, hogy betöltötte 30. élet-
évét. (5.) 6 éve látja misézni. (6–9.) Ugyanazt vallja, mint az előző tanú. (10.) Sok
évig tanult teológiát a CGH-ban. (11–13.) Ugyanazt vallja, mint az előző tanú.
Csak a jelöltről vallott.

3. tanú

VINKOVICS BENEDEK zágrábi nagyprépost és helynök, 55 éves

(1.) Gyerekkorától ismeri, honfitársa (*est illius patriota*). (2–9.) Ugyanazokat vall-
ja, mint az előző tanú. (10.) A filozófiát Grácban, a teológiát Rómában végezte,
mintegy 8 évig, többször dicséretesen prédikált a nagyszombati székesegyházban
(*laudabiliter concionatum pluries esse in Ecclesia Tyrnaviensi*). (11–13.) Ugyanazokat
vallja, mint az előző tanú. [1–12. pont az egyházmegyéről.] (13.) Az üresedés oka
Dávid Pál nem sokkal ezelőtti kinevezése Veszprémre.

⁹⁰ Draskovich királyi kinevezése a pécsi püspökségre 1628. júl. 18-án kelt (az irat esztergom-szenttamási
prépostként, pornói apátként említi). MNL OL MKA Coll. Eccl. (E 229), vol. 1. fol. 326.

4. tanú

SZIKSZAY MIHÁLY, kancelláriai regisztrátor (1629. aug. 17.)

(1.) Hozzávetőleg 8 éve, Nagyszombatból ismeri, ahol a jelölt kanonok, többször beszélgettek. (2.) Szalvóniában született. (3–13.) Lényegében ugyanazokat vallja, mint az előző tanúk.

Csak a jelöltről.

Prof. fid.

Lezárás: 1629. aug. 18.

Vác – P. Dat., vol. 10. fol. 227r–240v⁹¹

Kérdőpontok: n. 4.⁹²

Róma, 1631. okt. 23., Ludovico Ludovisi bíboros protektor

1. tanú

MARNAVICH TOMKÓ JÁNOS, sebenicói pap (*presbyter Sibinicensis*), kinevezett⁹³ boszniai püspök, 52 éves

(1.) 12 éve ismerte meg a jelöltet itt Rómában, amikor az a CGH-ban tanult, nem rokona stb. (2.) A pécsi püspökségre szentelték fel, a szentelésen jelenlévő püspökök leveleiből tudja (*questo lo so perché ho havuto lettere di diversi altri vescovi, che si furono presenti, i quali me ne han dato conto*). (3–8.) Ezekről a tanú összegzően vallott: nem tudta ellátni feladatait, és rezideálni, mert az egyházmegye török uralom alatt áll. 9. Tudása megfelelő. 10. Méltónak tartja. [1–12. pont az egyházmegyéről.] (13.) Sennyey István győri áthelyezése miatt vacál.⁹⁴

⁹¹ Nyitóformula, két tanúvallomás, a tanúk eredeti aláírásaival; olasz nyelvű. A CHV I/15-ban általunk közölt listáról (279–285) hiányzik.

⁹² A kérdőpontok teljes szövege: <http://institutumfraknoi.hu/repositorium/interrogatoria>.

⁹³ Írva eredetileg *electus*.

⁹⁴ Draskovich 1630. okt. 25-től volt váci püspök. MNL OL MKL Conc. Exp. (A 35), n. 192/1628; MNL OL MKA Coll. Eccl. (E 229), vol. 1. fol. 349–350.

A 2. **tanú**, Szelepcsényi György, a CGH 26 éves alumnusa csupán az egyházmegyéről vallott.

Győr – P. Vienna, n. 62.⁹⁵

Pozsony, ferences rendház,⁹⁶ 1637. dec. 9., Malatesta Baglioni nuncius

1. tanú

VINKOVICS BENEDEK pécsi, kinevezett zágrábi püspök, 60 éves (1638. jan. 2.)

1. Gyerekkora óta ismeri, nem rokona stb. (2.) Tudja, hogy felszentelt püspök, és nemcsak azért, mert levélben hívta szentelésére Nagyszombatba, hanem mert látta is pontifikális misét mondani. (3.) Úgy gondolja, hogy 4 éve lett váci püspök, és 1 évig volt előtte felszentelt pécsi püspök, onnan tudja, mert Pécsen ő lett az utóda. (4.) Nem rezideálhatott Vácon a törökök miatt, egyházmegyéje egy vár kivételével uralmuk alatt áll, ott pedig katonák vannak, veszélyes hely, mert közel van Budához, ezt mindenki tudja. 5. Nem tudja, hogy vizitálta-e egyházmegyéjét, vagy gondoskodott-e róla, de úgy hiszi, hogy Pécsről igen. 6. A császár előtt tegnap ünnepélyes főpapi misét mondott, másoktól hallotta, hogy végez főpapi szertartásokat. (7.) Példásan és okosan kormányoz, tudja, hiszen személyesen hallotta prédikálni, és sokan dicsérték előtte. (8.) Védelmeszte az egyház jogait, tőle és másoktól is hallotta. (9.) Vele való beszélgetésből, másoktól tudja, hogy tudása megfelelő. (10.) Méltó és hasznos áthelyezése. [1–12. pont az egyházmegyéről.] (13.) Sennyey István kancellár 1635. évi halála miatt üresedett meg a győri püspökég,⁹⁷ látta ágyban betegen, majd hallotta halálhírét.

⁹⁵ Nyitóformula, kérdőpontok (10 áthelyzési + 13), tanúvallomások aláírás nélkül, eredeti hitvallás (nyomtatvány).

⁹⁶ A nuncius szálláshelye az országgyűlésen. (*Posonij in Hungaria, in monasterio fratrum ordinis minorum strictioris observantiae sancti Francisci, residentiae illustrissimae dominationis*).

⁹⁷ Draskovich győri püspöki (és vele együtt győri főispáni) kinevezése 1635. okt. 5-én kelt. MNL OL MKA Coll. Eccl. (E 229), vol. 1. fol. 374–375. Győri püspökként a nádori fellebbviteli bíróság („*appellatio penes dominum palatinum*”) tagjaként említik (1636. júl. 16.). MNL OL MKL Conc. Exp. (A 35), n. 211/1636.

2. tanú

SIMÁNDY ISTVÁN kinevezett erdélyi püspök, infulás (*infulae aragonicae*) csornai prépost, *c.r* 40 éves (1638. jan. 2. és 10.)

(1.) Mintegy 20 éve ismeri a jelöltet, látásból (*de visu*), nem rokona stb. (2.) Nagyszombatban szentelték püspökké, megbízható személyektől hallotta. (3.) Mintegy hét éve szentelték fel a pécsi püspökségre, körülbelül 5 éve helyzeték át a vácira, hallotta (*audivi ex relatione*). (4.) Vácon nem rezideálhatott a törökök miatt, *ex publica notitia* tudja. (5.) Nem vizitálhatott a török miatt, tudja, viszont hogy néhány plébánosra és keresztény hívőre gondot viselt. (6.) Igen gyakran látta Nagyszombatban és máshol főpapi misét bemutatni, hogy szenteléseket végzett-e, és bérmált-e, nem tudja. (7.) Jó példát adta szóval és tettel, tudja, hiszen sokszor hallotta prédikálni, mások által dicsérni.⁹⁸ (8.) Védte az egyházmegye jogait. (9.) Tudása megfelelő. 10. Méltó az áthelyezésre. [1–12. pont az egyházmegyéről.] (13.) Győr Sennyey István halála miatt vacál, mintegy 3 éve, tudja, hiszen jelen volt a temetésén.

Prof. fid.

Letétele 1637. dec. 9., délelőtt 11 órakor a nuncius kezébe, az egyik tanú Hyacinto da Casale volt.⁹⁹

Bibliográfia

SZABADY Béla: *Draskovich György győri püspök élete és kora (1599–1650)*, Sopron 1936;
KÁDÁR Zsófia: *A soproni jezsuita kollégium kezdetei (1636–1640): Dobronoki György SJ superiora, 1. rész*, Soproni Szemle 65. (2011) 387–410, különösen 394.

⁹⁸ A nuncius elfoglaltsága (*gravis occupatio*) miatt itt a kihallgatást megszakították, és jan. 10-én folytatták.

⁹⁹ Feltűnő, hogy egyik vallomás sem említi, hogy váci püspökként egyúttal pozsonyi prépost is volt, 1630. okt. 29-től 1635. okt. 5-ig MNL OL MKA Coll. Eccl. (E 229), vol. 1. fol. 348–349; 374. Továbbá bozói prépost 1638. márc. 22. előttig (utódának kinevezése), MNL OL MKA Coll. Eccl. (E 229), vol. 1. fol. 411; valamint a soproni johannita templom *praeceptora* 1636. okt. 28-tól, MNL OL MKL Conc. Exp. (A 35), n. 314/1636; MNL OL MKA Coll. Eccl. (E 229), vol. 1. fol. 382–383. Emellett övé volt a *crucigeratus Posoniensis* 1643. nov. 11. körüli lemondatásáig (birtokai *remissioja* érdekében), MNL OL MKL Insin. Cam. Aul. (A 10), n. 16/1643.